

A gyermek, mint sértett jogai a büntetőeljárásban

SZERZŐ: DR. VITKOVICS-RÉDEI ADRIENN

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
1. Nemzetközi áttekintés	3
1.1 Gyermekjogi Egyezmény	4
1.1.1. 1. cikk – A gyermek.....	5
1.1.2. 2. cikk – Hátrányos megkülönböztetés tilalma	5
1.1.3. 3. cikk - A gyermek mindenek felett álló érdeke	6
1.1.4. 6. cikk – A gyermek élethez és fejlődéshez való joga	7
1.1.5. 12. cikk – A gyermek véleményének tiszteletben tartása	7
1.1.5.1. – A véleménynyilvánítás szabadsága és a büntetőeljárás	8
1.1.6. 19. cikk – A gyermek joga az erőszak minden formájától való védelemhez.....	9
1.2. Lanzarote Egyezmény	10
1.2.1. Alapelvek	10
1.2.2. Általános védelmi intézkedések.....	11
1.2.3. Interjú a gyermekkel	11
1.2.4. Bírósági büntetőeljárás.....	12
1.3. Az Európa Tanács Gyermekjogi Stratégiája.....	13
1.3.1 Gyermekbarát igazságszolgáltatás	13
1.3.1.1 A Tanács 2010-es iránymutatás	14
1.4. A bűncselekmények gyermekkorú áldozatait és szemtanúit érintő ügyekkel kapcsolatos igazságszolgáltatásról szóló irányelv	16
1.5. Áldozatvédelmi Irányelv	16
2. Hazai szabályozás.....	18
2.1. A sértett.....	18
2.1.1. Felvilágosítás és áldozatvédelem	21
2.1.2. A nyomozási bíró feladata a gyermek, mint sértett kihallgatása kapcsán	22
2.2. A különleges bánásmód szabályai	24
2.2.1. A különleges bánásmód megállapítása és általános szabályai.....	24
2.2.1.1. A különleges bánásmód kötelező esetei.....	26
2.2.1.2. Különleges bánásmód felülvizsgálata	27
2.2.2. Különleges bánásmód visszautasítása.....	27

2.3. Kíméleti intézkedések.....	29
2.4. Védelmi intézkedések.....	31
2.5. Tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett	32
2.6. Tizennegyedik életévét be nem töltött sértett	34
2.7. A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények sértettjei tekintetében alkalmazandó különös intézkedések	35
2.8. A Barnabus modell	36
Irodalomjegyzék	39

Bevezetés

Még a tényleges témaválasztást megelőzően foglalkoztatott a gyermekek, mint sértettek jogai a büntetőeljárásban, különösképpen miután a büntetőeljárásjogi törvényünkben külön kerültek nevesítésre a különleges bánásmódot igénylő személyek. A választott témám indokaként említhető meg, hogy a fellelhető szakirodalomban a gyermekek túlnyomórészt, mint fiatalok elkövetők jelennek meg, ennél fogva az eljárásjogi tanulmányok, kommentárok is jellemzően ebből az aspektusból indulnak ki. Ezzel szemben alig kap szerepet az a megközelítés, amely a gyermeket, mint sértettet vizsgálja – különös tekintettel a büntetőeljárásban őt megillető jogaira.

Tanulmányom célja éppen ezért az, hogy teljes, egységes szerkezetben, egy dolgozaton belül próbáljam meg bemutatni valamennyi, a gyermeket, mint sértettet megillető nemzetközi és hazai jogot a büntetőeljárásban.

1. Nemzetközi áttekintés

Napjainkban mind a tudományos-, mind a közérdeklődés középpontjába kerültek a gyermekek ellen a családtagok és/vagy más felnőttek által elkövetett bűncselekmények, mivel azok száma évről-évre folyamatosan emelkedik. Erre való tekintettel a '80-as évektől kezdődően a nemzetközi szervezetek határozataiban és ajánlásaiban is előtérbe kerültek az áldozattá váló gyermekek védelmének lehetséges eszközei.¹

A gyermekjogok a harmadik generációs jogok közé sorolhatók.² E téren a jogi szabályozás logikája abból indul ki, hogy a gyermek életkorából fakadóan korlátozott belátási képességgel bír. Ebből következően érdekérvényesítő képességük nem tud annyira hatékony lenni, mint egy felnőtté. A gyermekek és felnőttek közötti érdekérvényesítési lehetőségek leküzdését szolgálják gyermeki jogok deklarálása.³

Az utóbbi időkben egyre több nemzetközi előírás, irányelv és egyezmény került elfogadásra, amelyek a gyermek jogait, így különösen a gyermek sértetti jogait helyezik előtérbe. Az ilyen nemzetközi joganyagok megjelenése és fejlődése Magyarország vonatkozásában is fokozottabb

¹ DR. VASKUTI ANDRÁS – Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 2005. (19. oldal)

² SÁRI JÁNOS – SOMODY BERNADETTE: Alapjogok Alkotmánytan II. 4. átdolgozott kiadás, Budapest, 2008, Osiris Kiadó. 340. o.

³ SÁRI JÁNOS – SOMODY BERNADETTE: Alapjogok Alkotmánytan II. 4. átdolgozott kiadás, Budapest, 2008, Osiris Kiadó. 343. o.

követelményeket támaszt azon büntetőeljárásokkal szemben, ahol a sértett vagy a tanú 18. életévét nem töltötte még be.

E fejezetben számba veszem azokat a nemzetközi jogforrásokat, amelyek formálták, illetve formálják a hazai szabályozást, így különösen a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezményt (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény), az Európa Tanács Gyermekjogi Stratégiáját, az Európa Tanácsnak a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről szóló egyezményt (a továbbiakban: Lanzarote Egyezmény), a bűncselekmények gyermekkorú áldozatait és szemtanúit érintő ügyekkel kapcsolatos igazságszolgáltatásra vonatkozó ENSZ iránymutatásokat, valamint az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelvét a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (a továbbiakban: Áldozatvédelmi irányelv).

Szükséges hangsúlyoznom, hogy az áttekintésnek nem célja valamennyi nemzetközi előírás tételes ismertetése, mindösszesen azok a rendelkezések kerülnek kiemelésre, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a gyermeket, mint sértettet megillető jogokhoz.

1.1 Gyermekjogi Egyezmény

Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) 1989. november 20. napján fogadta el Gyermekjogi Egyezményét, amely összefoglalja azokat a minimálisan követendő és teljesítendő jogokat, amelyeket minden államnak biztosítani kell a gyermekek számára.

Magyarország az elsők között, 1991. október 7. napján ratifikálta az egyezményt, és az 1991. évi LXIV. törvénnyel a magyar jogrendszer részévé tette.

A gyermekek, mint sértettekkel kapcsolatban öt fő alapelvet kell hangsúlyoznunk: a hátrányos megkülönböztetés tilalma, a gyermek legfőbb érdeke, az élethez és fejlődéshez való jog, a gyermek véleményének tiszteletben tartása, valamint a gyermek joga az erőszak minden formájától való védelemhez.

Szükséges hangsúlyozni, hogy az Egyezmény emellett meghatározza azokat a feladatokat is, amelyeket az államnak biztosítani kell a gyermekjóléti szolgálatok útján – a korábban említésre került intézményvédelmi feladatok keretében – azzal, hogy a gyermek fejlődésének elősegítése továbbra a szülők elsődleges kötelezettsége.⁴

⁴ SZEIBERT ORSOLYA: Családi jog, Budapest, 2012, ELTE Eötvös Kiadó, (117. oldal)

1.1.1. 1. cikk – A gyermek

Mindenekelőtt azonban szükséges utalni a Gyermekjogi Egyezmény 1. cikkére, amely meghatározza azt a személyi kört, akit gyermeknek kell tekinteni. E szerint „*gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.*”⁵

1.1.2. 2. cikk – Hátrányos megkülönböztetés tilalma

A Gyermekjogi Egyezmény második cikke már a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, valamint az ehhez kapcsolódó intézkedési célokat fogalmazza meg az alábbiak szerint: „*az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják és biztosítják a joghatóságuk alá tartozó gyermekek számára az Egyezményben lefektetett jogokat minden megkülönböztetés, nevezetesen a gyermeknek vagy szüleinek vagy törvényes képviselőjének faja, színe, neme, nyelve, vallása, politikai vagy más véleménye, nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származása, vagyoni helyzete, cselekvőképtelensége, születési vagy egyéb helyzete szerinti különbségtétel nélkül.*

Az Egyezményben részes államok megteszik a megfelelő intézkedéseket arra, hogy a gyermeket hatékonyan megvédjék minden, bármely formában jelentkező megkülönböztetéstől és megtorlástól, amely szülei, törvényes képviselői vagy családtagjai jogi helyzete, tevékenysége, véleménynyilvánítása vagy meggyőződése miatt érhetné őt”.⁶

A hátrányos megkülönböztetést a fentieken túl ki kell terjeszteni az erőszak kérdéskörére is, hiszen előfordulhat, hogy egyes állami szervek által alkalmazott jogszabályok nem azonos módon nyújtanak védelmet a gyermekeket érintő erőszak elkerülése érdekében. Ebből következően „*a 2. cikk azt jelenti, hogy a kisgyermeket semmilyen okból nem szabad megkülönböztetni, például ha a törvények nem biztosítanak valamennyi gyermek, így a kisgyermek számára is egyenlő védelmet az erőszakkal szemben. A kisgyermek kiemelt kockázatnak vannak kitéve, mert viszonylag eszköztelenek és jogaik megvalósításában másoktól függenek.*”⁷

Ezen alapelv érvényre juttatásában az államra aktív szerep hárul, mivel a gyermekek jogait az egyébként felnőttekre szabott igazságszolgáltatásban úgy kell érvényre juttatnia, hogy az őket – koruknál fogva – ért hátrányos megkülönböztetést pozitív diszkriminációba fordítsa át, ezzel

⁵ Gyermekjogi Egyezmény 1. cikk

⁶ Gyermekjogi Egyezmény 2. cikk

⁷ Egyesült Nemzetek Gyermeklapja (2007) – Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásához 15. oldala idézi a 7. számú, „A gyermek jogainak végrehajtása koragyermekkorban” című átfogó kommentárjában foglaltakat.

is kifejezve azt a felismerését, miszerint a gyermekeknek – különösképpen a gyermekkorú sértetteknek – a felnőttektől eltérő bánásmód biztosítása szükséges.

1.1.3. 3. cikk - A gyermek mindenk felett álló érdeke

A gyermek legfőbb érdekét az Gyermekjogi Egyezmény 3. cikke foglalja magában. Az egyezmény normaszövege szerint „a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenk felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy a gyermek számára, figyelembe véve szülei, gyámjai és az érte törvényesen felelős más személyek jogait és kötelességeit, biztosítják a jólétéhez szükséges védelmet és gondozást, e célból meghozzák a szükséges törvényhozási és közigazgatási intézkedéseket.

Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermekkel foglalkozó és védelmét biztosító intézmények, hivatalok és létesítmények működése megfeleljen az illetékes hatóságok által megállapított szabályoknak, különösen a biztonság és az egészség területén, valamint ezek személyzeti létszámával és szakértelmével, továbbá a megfelelő ellenőrzés meglétével kapcsolatban.”⁸

A fent ismertetett alapelv az egyik legátfogóbb és legmeghatározóbb alapelvként is említhető, mivel külön hangsúlyozza a bíróságok azon kötelezettségét, amely szerint eljárásaikban előtérbe kell helyezniük a gyermek mindenk felett álló érdekét.

Az Átfogó Kommentár (General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1) konkrétan részletezi, hogy melyek azok az eljárási biztosítékok, amelyek garantálják a gyermek legfőbb érdekének érvényre jutását – ilyen például a gyermek joga a saját véleményének kifejezéséhez.

Az eljárás során biztosított kommunikáció eredményeképpen érdemi részvételt biztosítanak számukra, ennek során teljeskörű tájékoztatást nyújtanak a jogaikról, kötelezettségeikről és összegyűjtik a gyermekektől származó információkat. Ezeket az információkat ugyanakkor képzett szakembereknek kell beszerezniük és elemezniük, mielőtt azokat a gyermek legfőbb érdekét szem előtt tartva felhasználják. Képzett szakemberek alatt olyan személyeket értünk, akik járatosak a gyermek- és serdülőkori fejlődésben, gyermekpszichológiában és akik képesek biztonságos környezetet teremteni számukra. Azt is érdemes e körben szem előtt tartani, hogy a gyermekek másként reagálnak az idő múlására, emiatt az ő részvételükkel folytatott eljárások

⁸ Gyermekjogi Egyezmény 3. cikk

vonatkozásában célszerű a minél rövidebb időn belüli befejezésére törekedni. Nem elégséges csupán meghallgatni a gyermeket, hanem az őt érintő döntésekben el kell neki magyarázni a figyelembe vett tényezőket, és amennyiben a döntés eltér az ő álláspontjától, úgy ezt indokolni kell. Fontos továbbá a gyermek részére történő megfelelő jogi képviselő biztosítása, ezzel is elősegítve az Átfogó Kommentár kapcsán ismertetett alapvető érdekek hatékony érvényre jutását.⁹

1.1.4. 6. cikk – A gyermek élethez és fejlődéshez való joga

A Gyermekjogi Egyezmény 6. cikke taglalja a gyermek élethez és fejlődéshez való jogát. Eszerint „*az Egyezményben részes államok elismerik, hogy minden gyermeknek veleszületett joga van az életre.*

Az Egyezményben részes államok a lehetséges legnagyobb mértékben biztosítják a gyermek életben maradását és fejlődését.”¹⁰

A rendelkezésre álló szakirodalom jelenleg ilyen kontextusban nem tér ki erre az alapvető jogra, ugyanakkor álláspontom szerint a gyermek élethez és fejlődéshez való jogát nagyban érinti a nem megfelelően megválasztott eljárási formák, (pl. gyermek meghallgatása nélkül hozott döntések) de ide lehet sorolni az eljárási garanciák hiányát (pl. kihallgatásának körülményei) is. Szélsőséges esetekben előfordulhat, hogy amikor a gyermek, mint sértett találkozik a bántalmazójával (vádolt/gyanúsított), akkor vallomását a jelenlétében kell megtennie. Úgy vélem egy ilyen érzelmi megrázkódtatás alkalmas arra, hogy a gyermek fejlődését nagyban visszavesse. Legrosszabb esetben, ha a személye az eljárás során nem volt ismert (védett tanú), akkor akár az életét is veszélyeztetheti.

1.1.5. 12. cikk – A gyermek véleményének tiszteletben tartása

A gyermek véleményének tiszteletben tartását a Gyermekjogi Egyezmény 12. cikke határozza meg. „*Az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét; a gyermek véleményét figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni.*

Ebből a célból nevezetesen lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra

⁹ General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1) B. a)-h).

¹⁰ Gyermekjogi Egyezmény 6. cikk

alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.”¹¹

A fenti rendelkezések kapcsán szükséges visszautalni a Gyermekjogi Egyezmény 3. cikkével kapcsolatban írtakra, miszerint a véleménynyilvánítás szabadsága szorosan kapcsolódik a gyermek legfőbb érdekéhez. A kiindulópontom az, hogy a gyermekek igenis jogalanyok, ebből következően résztvevői az őket érintő eljárásoknak, ebből következően joguk van ahhoz, hogy az őket érintő kérdésekben meghallgassák őket. Maga a Gyermekjogi Egyezmény nem köti alsó korhatárhoz azt, hogy a gyermek mikortól képes önmagát, véleményét vagy nézeteit kifejezni, mivel „... a 12. cikk a fiatalabb gyermekekre éppúgy vonatkozik, mint az idősebbekre. Jogok birtokosaként a legkorábbi életkorban is joguk van véleményük kifejezésére, melyet „koruknak és érettségüknek megfelelően” figyelembe is kell venni. (12. cikk 1. bekezdés). A fiatal gyermekek különösen érzékenyek környezetükre, és nagyon gyorsan megértik az életükben szerepet játszó embereket, eseményeket, megismerik a helyeket, és tisztába jönnek saját egyediségükkel. Választanak, és számtalan módon kifejezik érzelmeiket, gondolataikat, vágyaikat már jóval azelőtt, hogy képesek lennének a beszélt vagy írott nyelv szabályainak alkalmazására.”¹²

Mindebből az következik, hogy az életkor nem kizárólagos feltétel, hanem két feltétel egyik eleme. E körben érdemes foglalkozni továbbá az érettség kitételével, azonban fontos hangsúlyozni, hogy ennek meghatározását a Gyermekjogi Egyezmény szintén nem foglalja magában. Ez szándékos jogpolitikai döntésnek tekinthető, hiszen egy gyermek érettsége számtalan olyan tényezőtől függ, amelyhez egyéni értékelés során lehet hozzáférni. Az egyéni értékelés és az ebből levonható következtetés a gyermek érettségére olyan szakértelem meglétét feltételezi, amely túlmutat mind a jogalkotón, mind a jogalkalmazón. A Gyermekjogi Egyezményt átfogó szellemiség alapján feltételeznünk kell továbbá, hogy a gyermek rendelkezik azzal érettséggel, amely alkalmassá teszi véleménye elmondására egészen addig, amíg ennek az ellenkezője be nem bizonyosodik.

1.1.5.1. – A véleménynyilvánítás szabadsága és a büntetőeljárás

A Gyermekjogi Egyezmény konkrétan rögzíti a bíróságok vonatkozásában azt a kötelezettséget, hogy a gyermek az eljárásban meghallgatásra kerüljön. Ez a jog korlátozás nélkül vonatkozik a büntetőeljárásokra is, még akkor is, ha látszólag más alapvető gyermeki jogban foglaltakat

¹¹ Gyermekjogi Egyezmény 12. cikk

¹² Egyesült Nemzetek Gyermeklapja (2007) – Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásához 109. oldala idézi a 7. számú, „A gyermek jogainak végrehajtása koragyermekkorban” című átfogó kommentárjában foglaltakat.

sérthet. Erre jó példa, amikor a gyermek egy erőszakos bűncselekmény sértettje és a meghallgatása elengedhetetlen, mivel a vallomása mással nem pótolható, ezért a kihallgatása során kvázi „rákényszerül” a vele történetek ismételt átélésére. Ebben az esetben jól érzékelhető kollízióba kerül a gyermek legfőbb érdeke és az élethez-, fejlődéshez való jog. A kollízió feloldása a garanciákban rejlik. Az eljárási biztosítékok és a megfelelő szakemberek nyújtják azokat a garanciákat, amelyek megvédik ezeket az alapvető jogokat. Azáltal, hogy a gyermeknek nem kell találkoznia a bántalmazójával, vallomását tőle időben és térben elkülönülten, megfelelő környezetben, hozzáértő szakemberek részvételével teheti meg, valamennyi eddig említett alapvető jog érvényre jut és így marad csak a látszólagos jogsértés. Ehhez kapcsolódik továbbá a tájékoztatási kötelezettség is, amellyel kapcsolatban az alábbiakra is szükséges rámutatni.

„A Bizottság megerősíti, hogy minden bírósági vagy közigazgatási eljárásban érintett gyermeket gyermekbarát módon kell tájékoztatni a meghallgattatáshoz való jogáról, annak módjairól, és az eljárás más vonatkozásairól. A Bizottság azt javasolja a részes államoknak, hogy minden bírósági vagy közigazgatási eljárásban dolgozó szakember számára kötelező képzést írjanak elő az Egyezmény 12. cikkének következményeivel kapcsolatban. A bírácoknak és más döntéshozóknak főszabályként nyíltan ki kell fejteniük és el kell magyarázniuk az eljárások kimenetelét, különösen olyankor, ha a gyermek véleményét nem lehetett figyelembe venni A Bizottság megkívánja, hogy a részes államok hozzanak létre olyan specializált jogsegély- és támogató rendszereket, amelyek szakértő támogatást nyújtanak a bírósági vagy közigazgatási eljárásokban érintett gyermekek részére.”¹³

1.1.6. 19. cikk – A gyermek joga az erőszak minden formájától való védelemhez.

A Gyermekjogi Egyezmény 19. cikke rögzíti a gyermek azon jogát, amely az erőszak minden formájától védi. *„Az Egyezményben részes államok megtesznek minden arra alkalmas, törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás - ideértve a nemi erőszakot is - bármilyen formájától mindaddig, amíg szüleinek vagy valamelyik szülőjének, illetőleg törvényes képviselőjének vagy képviselőinek, vagy bármely más olyan személynek, akinél elhelyezték, felügyelete alatt áll.*

¹³ Egyesült Nemzetek Gyermeklapja (2007) – Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásához 112. oldala idézi a Gyermekjogi Bizottság, Jelentés a negyvenharmadik ülésről, 2006. szeptember, Vitanap, Ajánlások, 39–43. bekezdését

*Ezek a védelmi intézkedések szükség szerint olyan hatékony eljárásokat foglalnak magukban, amelyek a gyermek és gondviselői számára szükséges szociális programok létrehozását teszik lehetővé, továbbá a fentebb leírt rossz bánásmód eseteiben hozzájárulnak a cselekmény felismeréséhez, bejelentéséhez, a jelentés illetékes helyre juttatásához, vizsgálatához, kezeléséhez és az esetek figyelemmel kíséréséhez; szükség szerint magukban foglalják a bírói beavatkozással kapcsolatos eljárást is.*¹⁴

A rendelkezésre álló szakirodalom e vonatkozásban is kevés információt tartalmaz a gyermekkel, mint sértettel kapcsolatban. A korábbi ismereteinkből kiindulva az erőszak két fő formáját különböztethetjük meg: a verbális és a fizikai erőszakot. Álláspontom szerint ez utóbbi valószínűsége egy hivatalos eljárásban nem valószínű, ugyanakkor a verbális erőszak igenis teret nyerhet, amennyiben az eljárási garanciák nem érvényesülnek. A gyermek alapvetően kiszolgáltatottnak érzi magát egy kihallgatási szituációban, amelyet tovább fokoz, hogy olyan múltbeli történésekre kell visszaemlékeznie, amelyek fájdalmasak lehetnek számára. Ez az egyébként is érzékeny helyzetet tovább ronthatja, ha a meghallgatást végző személy – legyen az a nyomozó hatóság tagja, ügyész vagy bíró – megfélemlítéssel, verbális agresszióval próbálja vallomásra bírni a gyermeket. A fentiekből következően álláspontom szerint az ilyen helyzetek elkerülése céljából szükséges a megfelelő képzés és érzékenyítés.

1.2. Lanzarote Egyezmény

A Lanzarote Egyezményt 2007. október 25. napján került megkötésre, és azt az Európa Tanács valamennyi állama ratifikálta. Magyarország 2010. november 29. napján írta alá, 2015. augusztus 3. napján ratifikálta és a 2015. évi XCII. törvénnyel lett a magyar jogrendszer része. Bár jelen egyezmény szabályozási tárgyát tekintve nem kapcsolódik szorosan a szakdolgozat témájához, ugyanakkor tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek irányadóak egy 18 év alatti sértett meghallgatása során.

1.2.1. Alapelvek

A Lanzarote Egyezmény 30. cikkelye tartalmazza azokat az alapelveket, amelyek az eljárási szabályokhoz köthetők. „Mindegyik Fél megteszi a szükséges jogalkotási vagy egyéb intézkedéseket annak érdekében, hogy a vizsgálatokat és a büntetőjogi eljárásokat a gyermek érdekeinek a legmesszebbmenő figyelembevételével és jogainak tiszteletben tartásával folytassák le.

¹⁴ Gyermekjogi Egyezmény 19. cikk

Mindegyik Fél védelmező jellegű megközelítést alkalmaz az áldozatok iránt, gondoskodnak arról, hogy a vizsgálatok és a büntetőjogi eljárások ne súlyosbítsák a gyermek által elszenvedett traumát, és hogy a büntetőjogi igazságszolgáltatás által adott választ szükség esetén segítségnyújtás kövesse.

Mindegyik Fél gondoskodik arról, hogy a vizsgálatokat és a büntetőjogi eljárásokat kiemelt fontossággal kezeljék, és hogy ezek semmiféle indokolatlan késedelmet ne szenvedjenek.”¹⁵

A fenti három alapelvből egyértelműen kitűnik, hogy jelen egyezmény különös figyelmet fordít a Gyermekjogi Egyezményben írtakra, így a gyermek legfőbb érdekére, valamint a korábban kifejtett álláspontom szerint az élethez- és fejlődéshez való jog felé. Ezen rendelkezések alapján megállapítható, hogy a büntetőeljárásnak nem lehet célja a gyermek, mint sértett által szerzett traumák fokozása vagy a gyógyulás folyamatának elhúzódása. Mindezekre figyelemmel jelenik meg a Lanzarote Egyezményben azon elvárás, miszerint a büntetőeljárást a lehető leghamarabb le kell zárni a sértett kíméletének szem előtt tartása mellett.

1.2.2. Általános védelmi intézkedések

A Lanzarote Egyezmény elvi élel rögzíti 31. cikkelyében, hogy a hatóságok minden szükséges intézkedést megtesznek az áldozatok jogainak és érdekeinek védelme érdekében. Ezen intézkedések közül kizárólag azokat emelem ki, amelyek a szakdolgozat témája szempontjából relevánsak, így azt, hogy tájékoztatást nyújtanak számukra a jogaikról, kötelezettségeikről és ezek érvényesítésének lehetőségeiről. Lehetővé teszik számukra, hogy a bíróságon meghallgassák őket, bizonyítékokat szolgáltatthassanak, megvédik a személyiségi jogaikat, titokban tartják a kilétüket és a képmásukat, és intézkedéseket tesznek a nemzeti jogszabályok alapján annak érdekében, hogy ne kerüljenek nyilvánosságra olyan információk, amelyekből megállapítható a kilétük, továbbá gondoskodnak arról, hogy az áldozatok és az elkövetők ne találkozzanak egymással sem a bíróságon, sem pedig a bűnüldöző szervezetek helyiségeiben, kivéve ha az illetékes hatóságok másként rendelik a gyermek legjobb érdekeinek a figyelembevételével, vagy ha a vizsgálatok, illetve az eljárás szükségessé teszi a találkozást.¹⁶

1.2.3. Interjú a gyermekkel

A Lanzarote Egyezmény 35. cikkelye szabályozza a gyermek meghallgatását az alábbiak szerint:

¹⁵ Lanzarote Egyezmény 30. cikkely 1-3. pontig

¹⁶ Lanzarote Egyezmény 31. cikkely a), c), e) és g) pontok

- Az interjút a gyermekkel indokolatlan késedelem nélkül kell lefolytatni, miután az illetékes hatóság tudomást szerzett a tényekről;
- a gyermekekkel folytatott interjúra, ha szükséges, olyan helyszínen kerül sor, amelyet erre a célra alakítottak ki vagy alkalmassá tettek erre a célra;
- a gyermek kikérdezését képzett szakemberek végzik;
- ha megoldható, ugyanaz a személy készíti az összes interjút a gyermekkel;
- lehető legkevesebbszer kerüljön sor interjúztatásra, és csak olyankor, amikor ez feltétlenül szükséges a büntetőeljáráshoz;
- gyermeket elkísérheti jogi képviselője, és ha mód van rá, egy általa kiválasztott nagykorú személy, kivéve, ha alapos indok van arra, hogy ne engedélyezzék ennek a személynek a jelenlétét.¹⁷

„Mindegyik Fél megteszi a szükséges jogalkotási vagy egyéb intézkedéseket annak érdekében, hogy minden, az áldozattal vagy adott esetben a gyermekkorú tanúkkal készített interjúról videófelvétel készüljön, és hogy ezeket a videóra vett interjúkat a bírósági eljárás során bizonyítékként elfogadják, a nemzeti jogszabályok rendelkezései alapján.”¹⁸

A fenti cikkelyt részletesen most nem vizsgálom, mivel jelen meghallgatási szabályokat a hazai szabályozás ismertetése során kerül összehasonlításra.

1.2.4. Bírósági büntetőeljárás

A Lanzarote Egyezmény nem csak az alapvető jogokat rögzíti, és nem csak a gyermek meghallgatására vonatkozó szabályokat írja elő, hanem a 36. cikkelyében kvázi kötelezettségként előírja a szerződő felek számára a gyermeki jogokról szóló képzési kötelezettséget is. E képzési kötelezettséget Magyarország a Magyar Igazságügyi Akadémián keresztül biztosítja a bírák részére. Az Országos Bírósági Hivatal Elnöke a 2022. évi központi oktatási tervről szóló 97.SZ/2021. számú határozatában konkrétan rögzíti, hogy a Lanzarote Egyezményben foglaltakra figyelemmel is kerültek az egyes képzések meghirdetésre.¹⁹

A fent hivatkozott cikkely rendelkezik továbbá arról is, amely a hazai szabályozásban a meghallgatásra vonatkozó szabályok között szerepel:

- bíró elrendelhesse a zárt tárgyaláson történő meghallgatást;

¹⁷ Lanzarote Egyezmény 35. cikkely a)-f) pontok

¹⁸ Lanzarote Egyezmény 35. cikkely 2. pont

¹⁹ <https://birosag.hu/obh/hatarozat/97sz2021-xii-9-obhe-hatarozat-2022-evi-kozponti-oktatasi-tervrol> (letöltés: 2022. március 6.)

- áldozatot úgy is meg tudják hallgatni, hogy ne kelljen jelen lennie a tárgyalóteremben, nevezetesen a megfelelő hírközlési technológiák alkalmazásával.²⁰

1.3. Az Európa Tanács Gyermekjogi Stratégiája

Az Európa Tanács a 2016-2021. közötti gyermekjogi stratégiája öt fő témát ölelt fel, úgy, mint az esélyegyenlőség, a gyermekek részvétele az őket érintő ügyben, az erőszaktól mentes élet, a gyermekbarát igazságszolgáltatás és a gyerekek jogai a digitális környezetben.

Az Európa Tanácsnak ez immáron a harmadik stratégiája, amely a Gyermekjogi Egyezmény, az Emberi Jogok Európai Egyezmény és más, az Európa Tanács által készített jogszabályok figyelembevételével határozza meg a prioritásokat a gyermekek jogainak biztosítása érdekében.²¹

Jelen szakdolgozat témáját figyelembe véve a különböző stratégiai célkitűzések közül egyet szeretnék részletesebben ismertetni: a gyermekbarát igazságszolgáltatást.

1.3.1 Gyermekbarát igazságszolgáltatás

Sajnálatos módon, napjainkban még mindig nem sikerült az igazságszolgáltatásnak megfelelően alkalmazkodnia a gyermekek igényeihez, és ezáltal olyan módszereket kidolgozniuk, amelyek a gyermek legfőbb érdekét helyezik előtérbe. Ezzel kapcsolatosan az Európa Tanács felhívja a tagállamokat arra, hogy ültessék át nemzeti jogaikba az Európa Tanács által 2010-ben elfogadott iránymutatását a gyermekbarát igazságszolgáltatásról.²²

Magyarországon először 2012-ben a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium hirdette meg a gyermekbarát igazságszolgáltatás évét, és ezzel összefüggésben több törvényünk is módosításra került.

Ezt követően, 2013-ban az Országos Bírósági Hivatalban megalakult a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás Munkacsoport. A munkacsoport álláspontja szerint indokolt lenne létrehozni egy különálló fiataikorúak bíróságát, ahol nem csak a fiataikorú elkövetők, hanem a kiskorú sértettek ügyeit is tárgyalnák a bírák. Indokolásuk szerint az ilyen ügyekben eljárók bíróknak rendelkezniük kell pszichológiai-, gyermekvédelmi eszközrendszer- és a kihallgatási technikák ismeretével is. Javaslatai között szerepelt továbbá a nyomozási bíró előtti meghallgatás kötelezővé és kizárólagossá tétele azzal, hogy az eljárási cselekmény lefolytatását

²⁰ Lanzarote Egyezmény 36. cikkely

²¹ <https://rm.coe.int/hu-strategy-in-a-nutshell-gyermekjogi-strategia-diohejban-2017/1680931c7a>
(letöltés: 2022. március 6.)

²² <https://rm.coe.int/hu-strategy-in-a-nutshell-gyermekjogi-strategia-diohejban-2017/1680931c7a>
(letöltés: 2022. március 6.)

egy pszichológus szakember segítse és a meghallgatás videofelvételre kerüljön rögzítésre.²³ A nyomozási bíró szerepe a gyermek, mint sértett meghallgatása körében már csak azért is érdekes – ahogy arra LENCSE BALÁZS is felhívja a figyelmet publikációjában –, mert a Be. a vádemelés előtt a nyomozási bírónál már nem számol ilyen feladattal.²⁴ Erről a problémakörrel részletesebben a hazai szabályozás keretén belül kívánok hosszabban értekezni.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás elnevezése, pontosabban az elnevezés helyessége továbbra is kérdéses, mivel maguk a nemzetközi szervezetek is eltérően megjelöléseket használnak. Az Európa Tanács gyermekbarát igazságszolgáltatásként hivatkozik rá, míg az ENSZ dokumentumok már gyermekközpontú igazságszolgáltatásról tesznek említést.²⁵ Az OBH Gyermek-központú igazságszolgáltatás bírósági koncepciója szerint, a pártatlan ítélkezési tevékenységet ellátó bíróság nem lehet sem egy terhelt, sem egy sértett, de még egy tanú barátja sem életkorától és életállapotától függetlenül. Mindazonáltal a gyermekek egészséges fejlődése olyan prioritást jelent, amely fokozott odafigyelést, és akár az eljárás többi résztvevője eljárási jogainak korlátozását is indokolhatja. A gyermekközpontú (*child-focus*) igazságszolgáltatás lényege ezen prioritások fel- és elismerését jelenti.²⁶

1.3.1.1 A Tanács 2010-es iránymutatása

Az iránymutatás részletesen kidolgozott és követendő segítséget nyújt a tagállamoknak a nemzetközi jogszabályokban előírtak megfelelően alkalmazásához, figyelemmel arra, hogy a gyermekekkel foglalkozó intézmények és szakemberek még mindig nem tudják kielégítően átültetni az egyes rendelkezéseket a gyakorlatba. Tekintettel az iránymutatás terjedelmére, törekszem arra, hogy abból kizárólag a büntetőeljárásra – a Gyermekjogi Egyezményből kiemelt alapelvek mentén – vonatkoztatható rendelkezéseket vázoljam fel.

A gyermek legfőbb érdekének érvényesülését olyan eljárási biztosítékok garantálják, mint a véleménynyilvánítás szabadsága, a tájékoztatáshoz való jog, valamint a szakemberek alkalmazása. Az iránymutatás e tekintetben rámutat továbbá arra, hogy a fiatalkorúak

²³ DR. LENCSE Balázs – A kiskorú sértett kihallgatásának és a nyomozási bíró eljárásának jelene, jövője és alternatívája az új büntetőeljárás törvény tükrében (JURA, 2018/1., 303. oldal) – által hivatkozott DR. FRECH Ágnes: Az Országos Bírósági Hivatal Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Munkacsoportjának tevékenysége – kérdések és új irányok (Kriminológiai Tanulmányok, 49. kötet, 253-258. oldal) – letöltés: 2022. március 9.

²⁴ DR. LENCSE Balázs – A kiskorú sértett kihallgatásának és a nyomozási bíró eljárásának jelene, jövője és alternatívája az új büntetőeljárás törvény tükrében (JURA, 2018/1., 305. oldal)

²⁵ DR. LENCSE Balázs – A kiskorú sértett kihallgatásának és a nyomozási bíró eljárásának jelene, jövője és alternatívája az új büntetőeljárás törvény tükrében (JURA, 2018/1., 302. oldal)

²⁶ OBH Gyermek-központú igazságszolgáltatás bírósági koncepciója (2012) - <https://docplayer.hu/7952666-Orszagos-birosagi-hivatal-a-gyermek-kozpontu-igazsagszolgalatas-birosagi-koncepcioja.html> (letöltés: 2022. március 9.)

igazságszolgáltatása mennyire kis mértékben alkalmazza a gyermek legfőbb érdekének elvét.²⁷ Az iránymutatás ezen állítása a fiatalok elkövetőkre vonatkozik, azonban álláspontom szerint a megállapítás igenis alkalmazható azon büntetőügyekben is, amelyekben a sértett 18 év alatti személy. Hiszen, ha az igazságszolgáltatási rendszerünk a felnőttek „igényeire” van szabva, úgy annak hátrányai és nehézségei nem csupán az elkövetői, hanem a sértetti oldalon is megjelennek. Mind a két oldalon álló gyermekeknek szükségük van arra, hogy az igazságszolgáltatásunk felismerje a speciális szükségleteiket és értékelje azt a kiszolgáltatott helyzetet, amely egy ilyen eljárás lefolytatásával jár, majd tegye azokat a szükséges intézkedéseket, amelyek elhozzák a változást.

Az irányelv lényegében a már meglévő alapelvek tagállamok általi megerősítését és alkalmazását várja el, úgy, mint az emberi méltóság és a hátrányos megkülönböztetés tilalma.²⁸ Korábban is már kiemelttem, hogy a hátrányos megkülönböztetés fakadhat életkori eltérésekből is, amelyek során szükséges tudatosítani a gyermekek jogalanyi státuszát az igazságszolgáltatásban résztvevő szakemberekben.

Az iránymutatás kiemelt hangsúlyt szentel a szakemberek képzésének, amellyel kapcsolatban megfogalmazza, hogy nem csupán a gyermekek jogairól és az ehhez kapcsolódó eljárásokról kell őket oktatni, hanem a gyermekek meghallgatási technikájáról is. Ez utóbbinál külön kimondja, a gyermek meghallgatáshoz való joga a gyermeknek joga és nem kötelessége, amely során biztosítani kell a megfélemlítéstől mentes, valamint az igényeiket szem előtt tartó környezet kialakítását akként, hogy a kommunikáció során a gyermek életkorának és értelmi fejlettségének megfelelő nyelvezetet kell használni. A meghallgatási módszerek kapcsán azokat kell preferálni, amelyek nem adnak lehetőséget az elkövetővel való találkozásra, így a kép- és/vagy hangfelvétel készítését, a tárgyalás előtti zárt meghallgatás. Ez utóbbit az irányelv konkrétan kimondja a 69. pontjában. Mindezen szabályozásnak pedig egyetlen célja van, megóvni a gyermeket minden olyan információval szemben, amelyek ártalmasak lehetnek rá nézve. Az irányelv szerint mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a gyermek a számára legkedvezőbb környezetben – pl. gyermekbarát helyiségben – tudjon, lehetőleg csak egyszer vallomást, nyilatkozatot tenni.²⁹

Az irányelv kommentárja példaként hozza fel Izlandot, Norvégiát és Svédországot azokban az ügyekben, amik bántalmazásos és erőszakos esetekben érintettek, és ahol a gyermekekkel gyermekházakban foglalkoznak. Ezekben a házakban olyan szakemberek kaptak helyet, mint

²⁷ <https://rm.coe.int/16806a4541> (letöltés: 2022. március 6.)

²⁸ <https://rm.coe.int/16806a4541> (letöltés: 2022. március 6.)

²⁹ <https://rm.coe.int/16806a4541> (letöltés: 2022. március 6.)

szociális szakemberek, igazságügyi orvosok, rendőrség és az ügyészség szakemberei, akik a feladatok egymás között felosztják.³⁰

1.4. A bűncselekmények gyermekkorú áldozatait és szemtanúit érintő ügyekkel kapcsolatos igazságszolgáltatásról szóló irányelv

Az Európa Tanács 2010-es irányelve hívta fel a figyelmet az ENSZ azon iránymutatására, amely a bűncselekmények gyermekkorú áldozatait és szemtanúit érintő ügyekkel kapcsolatos igazságszolgáltatásról szól (ECOSOC Res 2005/20., 2005. július 22.).

Az Irányelv már felismeri, hogy a gyermek áldozatok és a bűncselekmény tanúi számára is szükséges jogokat biztosítani a vádlott jogainak védelme mellett, továbbá azt, hogy ezek a személyek kiszolgáltatottságuk okán külön védelemre és segítségre szorulnak, valamint az életkoruk és speciális igényeik miatt megfelelő támogatásra jogosultak annak érdekében, hogy az eljárásból fakadó nehézségeket és traumákat megelőzzék. Figyelembe veszi a sértettek és tanúk elengedhetetlen részvételét a büntetőeljárásban, kiváltképpen, ha maga a sértett az egyetlen tanú. Elvi élel rögzíti, az életkor nem lehet akadály a gyermek teljes részvételi jogának, őt alkalmas tanúként kell kezelni, vallomása pusztán az életkora miatt nem tekinthető érvénytelennek vagy megbízhatatlannak. A gyermeknek jogai között rögzíti:

- Tájékoztatáshoz való jogot, különösképpen az igazságszolgáltatási eljárásban betöltött szerepéről és jogaikról;
- védelemhez való jogot, amely értelmében az eljárás során az emberi méltóságuk tiszteletben tartása mellett kell eljárni; a meghallgatásokon és tárgyalásokon való részvételt előre meg kell tervezni, biztosítani kell, hogy ezek a számukra kialakított környezetben a leghamarabb megtörténjenek a meghallgatások számának csökkentésével pl. videófelvétel használatával;
- biztonsághoz való jog keretében megfelelő intézkedéseket kell tenni annak érdekében, hogy a biztonsági kockázatoktól megvédje a gyermekeket;
- áldozatok és feltételezett elkövetők közötti közvetlen kapcsolat elkerülése.³¹

1.5. Áldozatvédelmi Irányelv

2012. október 25. napján került elfogadásra a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2012/29/EU Irányelv, amelyet az Országgyűlés a

³⁰ <https://rm.coe.int/16806a4541> 66. oldal (letöltés: 2022. március 6.)

³¹ <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf> (letöltés: 2022. március 8.)

bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2012. október 25-i 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv átültetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2015. évi CLI. törvénnyel ültette át a magyar jogrendszerbe.

Az Áldozatvédelmi Irányelv célként fogalmazza meg a sértettek megfelelő tájékoztatásban, támogatásban és védelemben részesülését, valamint a büntetőeljárásban való részvétel lehetőségét. Az Áldozatvédelmi Irányelv alkalmazása során a tagállamok biztosítják, hogy elsődlegesen a gyermek mindenképp felett álló érdekét veszik figyelembe a büntetőeljárás során, azonban ez az érdek egyéni alapon kerül értékelésre. További elvárás a sértettek elismerése, a velük való tiszteletteljesen, tapintattal, személyre szabottan, megkülönböztetésmentesen, szakértelemmel történő bánásmód.³²

Az Áldozatvédelmi Irányelv 2. cikkében az alábbi fogalom meghatározásokat használja a gyermek és az áldozat vonatkozásában:

- gyermek: minden 18. életévét be nem töltött személy,³³
- áldozat: olyan természetes személy, aki közvetlenül bűncselekmény következtében sérelmet szenvedett - ideértve a fizikai, szellemi vagy érzelmi sérülést, vagy gazdasági hátrányt.³⁴

A jogok tekintetében – felsorolás-szerűen – rögzíti a tájékoztatás és támogatás nyújtása körében: a megértéshez és megértetéshez való jogot, az illetékes hatósággal való első kapcsolatfelvételtől kezdve történő tájékoztatáshoz való jogot, az áldozatok jogait a feljelentés megtételekor, az ügyel kapcsolatos tájékoztatáshoz való jogot, tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogot, áldozatsegítő szolgáltatások igénybevételének jogát, áldozatsegítő szolgálatok által biztosított támogatást; a büntetőeljárásban való részvétel körében: meghallgatáshoz való jogot, az eljárás megszűnését eredményező határozat esetén igénybe vehető jogokat, helyreállító igazságszolgáltatási szolgáltatások keretében igénybe vehető biztosítékokhoz való jogot, jogi segítségnyújtáshoz való jogot, költségtérítéshez való jogot, vagyontárgyak visszaszolgáltatásához való jogot, az elkövető által nyújtandó kártérítésről a büntetőeljárás keretében történő döntéshez való jogot, más tagállamban tartózkodási hellyel rendelkező áldozatok jogait; az áldozatok védelme és a specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező

³² 2012/29/EU irányelv 1. fejezet 1. cikk (1)-(2) bekezdés,

³³ 2012/29/EU irányelv 1. fejezet 2. cikk (1) bekezdés c) pont,

³⁴ 2012/29/EU irányelv 1. fejezet 2. cikk (1) bekezdés a) pont i) alpont,

áldozatok elismerése körében: védelemhez való jogot, áldozat és az elkövető közötti kapcsolat elkerüléséhez való jogot, áldozatok védelemhez való jogát a nyomozás során, a magánélet védelméhez való jogot, áldozatok egyéni értékelése specifikus védelmi szükségleteik meghatározása érdekében, specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok védelemhez való jogát a büntetőeljárás során és a gyermek áldozatok védelemhez való joga a büntetőeljárás során.³⁵

Ugyan valamennyi fent listázott jog szorosan kapcsolódik a büntetőeljáráshoz, azonban ezek közül jelen szakdolgozat különösképpen a tájékoztatáshoz való joggal, az áldozatok védelemhez való jogával, az elkövető és a sértett közötti kapcsolat elkerülésével való joggal és a meghallgatáshoz való jogával kíván foglalkozni. Ezeket a jogokat a hazai szabályozás keretében, azzal összevetve kívánom az alábbiak szerint ismertetni.

2. Hazai szabályozás

Magyarországnak az Európai Unióhoz való csatlakozásával a nemzetközi jogszabályok ratifikációs kötelezettségének – annak elfogadása esetén – eleget kell tennie. A szakdolgozat elején már említésre került, hogy a folyamatosan megjelenő és frissülő nemzetközi előírások tekintetében hazánk törekszik a változások követésére és azok nemzeti jogba történő átültetésére. Ezen törekvésének példája a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény is, amelyben jelentős hangsúlyt kapnak azok a szabályozások, amelyek a 18 év alatti sértetteket kívánják védeni, illetve könnyíteni a részvételüket az eljárásban. A továbbiakban ezeket a szabályozásokat kívánom ismertetni.

2.1. A sértett

Az eljárásjogi törvényünk szerint sértett az a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette.³⁶ Amint látjuk, a jogszabályunk nem használja az áldozat kifejezést – szemben az Áldozatvédelmi Irányelvvel –, nem véletlenül. Ennek indoka, hogy a két szó nem szinonim szavai egymásnak, sőt a sértett fogalmába nem tartozik bele az áldozat fogalma. Éppen ezért a sértettnek, mint fogalomnak a meghatározásánál figyelemmel kell lenni a Be. alapelveire és az Áldozatvédelmi Irányelvben foglaltakra. A szöveg egyértelművé teszi, a sértett természetes és

³⁵ 2012/29/EU irányelv 3- 24. cikk.

³⁶ 2017. évi XC. törvény 50. §

nem természetes személy egyaránt lehet, valamint egyértelmű utalás történik a sértett személyt ért sérelem közvetlen jellegére.³⁷

A sértett jogait a Be. – nagyjából – egy helyre gyűjti össze és az alábbiak szerint határozza meg:

- Bizonyítékot terjeszthet elő, indítványt és észrevételt tehet;
- perbeszédnek során felszólalhat;
- tárgyaláson és a törvényben meghatározott eljárási cselekményeknél jelen lehet és a Be.-ben meghatározottak szerint kérdéseket tehet fel;
- az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett ügyiratokat – a Be.-ben meghatározott kivételekkel – megismerhet;
- a büntetőeljárási jogairól és kötelelességeiről a bíróságtól, az ügyészségtől és a nyomozó hatóságtól felvilágosítást kaphat;
- a Be.-ben meghatározottak szerint jogorvoslattal élhet;
- segítő közreműködését vehet igénybe;
- a bírósági eljárásban magánfélként polgári jogi igényt érvényesíthet, a nyomozás során erre vonatkozó szándékát bejelentheti;
- magánvádlóként, pótmagánvádlóként felléphet.³⁸

További jogai közé tartozik:

- Bármikor jogosult nyilatkozni arról, hogy a bűncselekmény következtében milyen testi, lelki sérelmet szenvedett, milyen vagyoni hátrány érte, illetve kívánja-e a terhelt bűnösségének megállapítását és megbüntetését;
- bármikor jogosult nyilatkozni arról, hogy a továbbiakban az eljárásban sértetti jogait nem kívánja gyakorolni;
- jogosult arra, hogy kérelmére tájékoztassák az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben a letartóztatott terhelt szabadon bocsátásáról vagy szökéséről.³⁹

Látható, a fenti jogok nagy mértékben összhangban állnak az Áldozatvédelmi Irányelv rendelkezéseivel. Azonban egy releváns sértetti jog itt nem került felsorolásra, még hozzá a meghallgatáshoz való jog, mivel a törvényünk jelen esetben nem jogként aposztrofálja, hanem kötelezettségként.

A sértett köteles:

³⁷ Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez – főszerkesztő: POLT Péter

³⁸ 2017. évi XC. törvény 51.§ (1) bekezdése

³⁹ 2017. évi XC. törvény 51. § (2) – (5) bekezdése

- az eljárási cselekményeken - a szakértői vizsgálatot is ideértve - a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság rendelkezéseinek megfelelően az e törvényben meghatározottak szerint részt venni;
- lakcímét, értesítési címét, tényleges tartózkodási helyét, kézbesítési címét, és - a változást követő három munkanapon belül - ennek megváltozását az eljáró bírósággal, ügyészséggel vagy nyomozó hatósággal közölni.⁴⁰

Nem szabad azonban elfeledkezünk arról sem, hogy az eljárásjogi törvényünk nem a gyermek, hanem a felnőtt sértetteket veszi alapul és ehhez képest tartalmaz speciális szabályokat e jogukra vonatkozóan.

Itt szükséges megemlíteni, hogy a Be. a gyermek fogalmát, így az életkort a sértettre vonatkozó rendelkezések között nem határozza meg, azonban az Áldozatvédelmi Irányelvre és a Gyermekjogi Egyezményre figyelemmel akként kell értelmezni, hogy gyermek az, aki a 18. életévét még nem töltötte be. Az eljárásjogi törvényünk ugyanakkor a speciális szabályai között – különleges bánásmód szabályai – már határoz meg életkort, nevezetesen a 14 év és 18 év alatti sértetteket.

Az alábbi táblázatban látható a Központi Statisztikai Hivatal által készített regisztrált sértettek és sértetté válások, amelyből kizárólag a 2018-2020. évre vonatkozó adatokat illeszttem be:⁴¹

Megnevezés	Sértettek 2018 I. félév	Sértetté válások 2018 II. félév	Sértetté válások 2019	Sértetté válások 2020
Gyermekkorú sértett (14 év alatt)	1 712	976	2 170	2 698
Fiatalkorú sértett (14–17 év)	2 861	1 797	3 654	3 612
Felnőttkorú sértett (18–59 év)	50 292	35 011	74 381	69 933
Időskorú sértett (60 éves és idősebb)	13 798	10 289	20 217	18 651
Összesen	68 664	48 073	100 422	94 894
Sértettek százezer lakosra	..	..	1 028	973
Főbb bűncselekmény-típusok szerint				
Emberölés	54	44	83	98
Testi sértés	5 307	3 370	7 174	7 545
Szexuális erőszak	169	157	241	329
Magánlaksértés	898	662	1 489	1 488
Zaklatás	3 117	2 249	4 430	4 825
Közúti baleset okozása	1 757	1 251	2 834	3 195
Garázdaság	4 497	2 688	6 068	6 038
Lopás	29 424	23 544	47 604	41 081
Rongálás	2 063	2 088	3 946	4 058
Sikkasztás	1 274	521	781	1 109
Csalás	10 973	5 533	12 313	10 511

⁴⁰ 2017. évi XC. törvény 51.§ (6) bekezdés

⁴¹ https://www.ksh.hu/stadat_files/iga/hu/iga0005.html (letöltés: 2022. március 9.)

A kimutatásból megállapítható, hogy sajnálatos módon a 14 év alatti gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények száma a 2020-as évben emelkedő tendenciát mutatott, míg a 14-17 év közötti gyermekek esetében a 2019-es évhez képest a 2020-as évben csökkenés volt tapasztalható, de ez még mindig nem tud változtatni azon a tényen, hogy 2018-ban 7346, 2019-ben 5824, 2020-ban 6310 gyermek lett bűncselekmény áldozata.

A táblázattal kapcsolatban érdemes továbbá rögzíteni, hogy az a sértettek megnevezését nem helyesen használja. A jogirodalom szerint a fiataalkorú megnevezés – ahogy a Be. is használja – az elkövetőkre használjuk, míg a sértettek a gyermek vagy kiskorú megjelölést alkalmazzuk. Ez utóbbi fogalom dogmatikailag helyes,⁴² azonban álláspontom szerint célravezetőbb a gyermek kifejezést használni, hiszen a nemzetközi előírások és jogszabályok is ezzel a fogalommal dolgoznak.

2.1.1. Felvilágosítás és áldozatvédelem

Mielőtt rátérnénk a Be. által szabályozott, kifejezetten a gyermekekre vonatkozó szabályozására, indokolt az általános sértetti jogok közül kettő kiemelése, amelyekből az egyik hangsúlyt kap valamennyi nemzetközi előírásunkban, míg a másik kifejezetten az Áldozatvédelmi Irányelvben.

Ez utóbbi, amikor a sértett jogosult információt, tájékoztatás kapni az elkövető szabadon bocsátásáról, illetve szökéséről. Az implementálásnak köszönhetően a sértett mindazokban az esetekben, amikor sérelem veszélyének vagy azonosított kockázatnak lehet kitéve,⁴³ megismerheti a terhelt szabadon bocsátásával kapcsolatos adatokat. Mindez azért bír jelentőséggel, mivel ezáltal a sértett bűnügyi személyes adatokat ismerhet meg, amelyek különleges adatoknak minősülnek, és a jogszabályok értelmében fokozott védelemben kell részesíteni mindenkivel szemben. Ugyanakkor az eljárásjogi törvényünk elismeri azt, hogy bizonyos esetekben a sértett jogosult ilyen különleges adat megismerésére, ezáltal háttérbe szorítva a terhelt adatvédelmi jogát.⁴⁴

A sértett adatmegismerési joga 2015. november 1. napjától lett teljeskörű, mivel korábban kizárólag az élet, testi épség és az egészség elleni szándékos, ötévi vagy azt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények, valamint a nemi erkölcs elleni

⁴² DR. LENCSE Balázs – A kiskorú sértett kihallgatásának és a nyomozási bíró eljárásának jelene, jövője és alternatívája az új büntetőeljárás törvény tükrében (JURA, 2018/1., 302. oldal)

⁴³ uj.jogtar.hu - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

⁴⁴ DR. LENCSE Balázs – A sértetti jog- és érdekvédelem a terhelt szabadon bocsátása esetén, különös figyelemmel a nyomozási bíró eljárására (BSZ, 2019/2., 55-56. oldal)

bűncselekmények sértettjei élhettek e joggal.⁴⁵ Ezzel az eljárásjogi törvényünk meghaladja az uniós jogi elvárásokat a tájékoztatás köre tekintetében.

A másik Áldozatvédelmi Irányelvben rögzített sértetti jog a tájékoztatáshoz, felvilágosításhoz fűződik. Ennek célja az volt, hogy a sértettek tudomással bírjanak az általuk kezdeményezett vagy őket érintő büntetőeljárás alakulásáról, és az annak során gyakorolható jogairól.⁴⁶ Mit is értünk tájékoztatás alatt? A tájékoztatásnak olyannak kell lennie, amely alapján a sértett el tudja dönteni, mely jogát, miként kívánja gyakorolni, ehhez pedig szükséges, hogy kellően részletgazdag tájékoztatást kapjon. E felvilágosítás során azonban figyelemmel kell lenni a sértett esetleges más eljárásjogi pozíciójára is (pl. tanú), ezért az információk körével óvatosan kell bánni és vele csak annyi közölhető, amely a nyomozás eredményét vagy a vallomását nem befolyásolja. A tájékoztatáshoz való jog álláspontom szerint pont az a jog, jogosultság, amelynél könnyen a két végletbe lehet csúszni. Egyrészt, ha nem adjuk meg a kellő mértékű felvilágosítást, a sértett nem gyakorolhatja a nemzetközi előírásokban is előírt jogát, hanem az igazságszolgáltatásba vetett bizalmát is erodálhatjuk. A másik véglet, amikor túl sok és részletes – a hatóságok számára releváns – információt osztunk meg vele, ezáltal befolyásolhatjuk a vallomásának tényszerűségét, hiszen a saját vallomásába beleszőheti a hatóságok által hallottakat.

A jogszabályunk azonban még ezen is túlmegy, amikor elvárja az eljáró szervektől, hogy ne pusztán tájékoztatást adjanak, hanem győződjenek is meg róla, hogy a sértett megértette-e a számára adott felvilágosítást.⁴⁷ Ez különös jelentőséget kap akkor, amikor a sértett gyermek vagy fogyatékossgal élő személy, hiszen ebben az esetben törekedni kell arra, hogy életkorukra, érettségükre, illetve állapotukra tekintettel egyszerű és közérthető legyen.⁴⁸

2.1.2. A nyomozási bíró feladata a gyermek, mint sértett kihallgatása kapcsán

Az új Be. hatálybalépésével egy igazán jelentős változás történt a nyomozási bíró feladatai körében. Az 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: régi Be.) 207. § (3) bekezdése még akként rendelkezett, hogy *„a nyomozási bíró a vádirat benyújtása előtt az ügyész indítványára kihallgatja a különösen védett tanút és azt a tanút, aki az életét közvetlenül veszélyeztető*

⁴⁵ DR. LENCSE Balázs – A sértetti jog- és érdekvédelem a terhelt szabadon bocsátása esetén, különös figyelemmel a nyomozási bíró eljárására (BSZ, 2019/2., 55-56. oldal)

⁴⁶ DR. LENCSE Balázs – A sértetti jog- és érdekvédelem a terhelt szabadon bocsátása esetén, különös figyelemmel a nyomozási bíró eljárására (BSZ, 2019/2., 55-56. oldal)

⁴⁷ uj.jogtar.hu - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

⁴⁸ DR. LENCSE Balázs – A sértetti jog- és érdekvédelem a terhelt szabadon bocsátása esetén, különös figyelemmel a nyomozási bíró eljárására (BSZ, 2019/2., 55-56. oldal)

állapotban van. A tanú kihallgatásának indítványozását a tanú és az érdekében eljáró ügyvéd az ügyésznél kezdeményezheti. A nyomozási bíró ismételten kihallgatja a különösen védett tanút, ha ezt a tárgyalás előkészítése vagy a tárgyalás során a bíróság elrendeli [268. § (3) bek., 305. § (3) bek.].⁴⁹ Míg a (4) bekezdése kimondta, hogy a nyomozási bíró a vádirat benyújtása előtt az ügyész indítványára kihallgatja a tizennegyedik életévét be nem töltött tanút, ha megalapozottan feltehető, hogy a tárgyaláson történő kihallgatása a fejlődését károsan befolyásolná. A tanú kihallgatásának indítványozását a törvényes képviselő, a gondozó és a tanú érdekében eljáró ügyvéd az ügyésznél kezdeményezheti.”⁵⁰

Ezzel szemben a jelenleg hatályos Be. Tizenkettedik részében már nem a nyomozási bíró, hanem a Be. Negyedik rész Tizennegyedik Fejezetében már a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság feladatai közé sorolja. Mi lehet ennek az oka? LENCSE BALÁZS tanulmányában utalt arra, hogy ugyan a 14 év alatti sértettekre nem, de a különösen védett tanúra vonatkozó szabályokkal kapcsolatos változásokra már reflektál a miniszteri indokolás. E szerint a törvény általánosságban is megszünteti a nyomozás során a nyomozási bíró előtt folytatott bizonyítás intézményét, mivel a nyomozási bíró érdemben nem rendelkezik az ügy olyan mértékű ismeretével, amely alapján a tanú kihallgatását a nyomozás érdekeinek maradéktalanul megfelelő módon le tudná folytatni, emiatt a tanú kihallgatását a nyomozó hatóságra bízza, míg a vallomás hitelességének közvetlen ellenőrzését pedig a perbíróhoz telepíti. Álláspontja szerint a különösen védett tanúra vonatkozó indokolás irányadónak tekinthető a 14. életévét be nem töltött sértettek nyomozási bírói eljárására, amely következtetésével maradéktalanul egyetértek.⁵¹

Amennyiben megvizsgáljuk a nemzetközi előírásokat, láthatjuk, hogy szinte valamennyi elvi éllel mondja ki: a gyermeket lehetőleg egy alkalommal hallgassa meg az eljáró hatóság, akkor pedig lehetőség szerint videófelvétel készüljön róla, ezáltal is elkerülhető legyen a szükségtelen és ismételt meghallgatása. A büntetőeljárás megindulásakor, kezdődjék az a sértett feljelentése vagy közvádra üldözendő bűncselekmény esetén a nyomozás elrendelésével, az első személy, akivel találkozik a gyermek, a nyomozó vagy az ügyész lesz. Ő lesz az a személy, akinek először – és lehetőség szerint utoljára – nyílik lehetősége kihallgatni a sértettet, így a törvény miért is telepítené ezt a feladatot a bíróságra, hiszen azzal a gyermeket ismételt traumának tenné ki, amely ellentétes lenne a nemzetközi előírásokban foglalt kötelezettségeknek.

⁴⁹ 1998. évi XIX. törvény 207.§ (3) bekezdés

⁵⁰ 1998. évi XIX. törvény 207.§ (4) bekezdés

⁵¹ DR. LENCSE Balázs – A kiskorú sértett kihallgatásának és a nyomozási bíró eljárásának jelene, jövője és alternatívája az új büntetőeljárás törvény tükrében (JURA, 2018/1., 305-306. oldal)

2.2. A különleges bánásmód szabályai

A különleges bánásmód szabályainak megértéséhez elsődlegesen az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében írt tisztességes eljáráshoz való jogig kell visszanyúlnunk, amely nem csupán a terheltet, hanem valamennyi más, büntetőeljárásban részt vevő személyt – így különösen a sértettet, tanút – is megilleti. Ugyanakkor az ő jogaik és kötelezettségeik az eljárási pozíciójukhoz igazodnak, továbbá figyelembe veszi az érintett eljárásjogi szereplő személyes állapotát és körülményeit. Ilyen személyes állapot és körülmény az életkor, cselekvőképességével összefüggő, a jogok megfelelő gyakorlását segítő szabályok, és ide tartoznak a különleges bánásmódot igénylő személyekre vonatkozó szabályok is.⁵²

Az Alaptörvényben megfogalmazott jogon túl a Be. az Áldozatvédelmi Irányelvnek is meg kíván felelni, amely a 22. cikkében kimondja, hogy a büntetőeljárás során meg kell vizsgálni, hogy a sértett, különösen személyes jellemzői, a bűncselekmény jellege vagy annak körülményei alapján olyan személynek minősül-e, akivel kapcsolatban indokolt különleges intézkedéseket alkalmazni.⁵³

2.2.1. A különleges bánásmód megállapítása és általános szabályai

A Be. 81. § (1) bekezdése szerint a természetes személy sértett és a tanú különleges bánásmódot igénylő személynek minősül, ha a személyes jellemzői vagy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény jellege és körülményei alapján

- a megértésben, a megértetésben;
- a Be.-ben meghatározott jogok gyakorlásában vagy kötelezettségek teljesítésében, vagy
- a büntetőeljárásban való hatékony részvételében akadályozott.⁵⁴

A törvény nem határozza meg az akadályozottság formáját, mértékét, azonban nem tekinthető ilyen akadályozottságnak az az állapot vagy körülmény, amely esetén a jogok gyakorlása a korábban említett általános eszközök alkalmazásával (például tolmács vagy körültekintő tájékoztatás útján) megfelelő módon biztosítható. A különleges bánásmód intézményrendszere az akadályozottsághoz igazodó módon fokozatos.⁵⁵

⁵² uj.jogtar.hu - [Uj.jogtar.hu](http://uj.jogtar.hu) - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

⁵³ 2012/29/EU irányelv 22. cikk

⁵⁴ 2017. évi XC. törvény 81.§ (1) bekezdés

⁵⁵ uj.jogtar.hu - [Uj.jogtar.hu](http://uj.jogtar.hu) - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

A törvény külön nevesíti azokat a körülményeket, amelyek megalapozzák a különleges bánásmódot, így ezek

- az érintett személy életkora;
- az érintett személy szellemi, fizikai, egészségi állapota;
- az eljárás tárgyát képező cselekmény kirívóan erőszakos jellege, illetve
- az érintett személynek a büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonya.

A törvényben használt felsorolás ebből is eredően nem taxatív, mivel bizonyos körülmények esetén magának a jogalkalmazónak az egyéni értékelésén, mérlegelésén múlnak. Így például a sértett/tanú magas vagy alacsony életkora; tartós, a megjelenését nehezítő vagy ellehetetlenítő állapot (ugyanakkor a rövid ideig fennálló körülmény sem kizáró ok, például: kórházi kezelés); kirívóan erőszakos jelleg, ez esetben bűncselekmény elkövetésének erőszakos jellege lényegesen meghaladja az általános élettapasztalatok szerinti mértéket, például az erőszakkal érintett személyek nagy száma, a sérülés mértéke, a sértettre gyakorolt hatása, az alkalmazott eszköz jellege, illetve a Btk. szerinti kegyetlenség, sanyargatás; vagy az érintett személyek egymáshoz való viszonya pl. sértett/tanú és a terhelt közötti viszonyt jelenti, de önmagában a sértetti pozíció nem alapozza meg az intézményrendszer alkalmazását. Továbbá olyan viszony a szereplők között, amely hátrányosan hat a jogok gyakorlására. Az sem kizárt, hogy olyan viszony értékeléséről van szó, amely a büntetőeljárásban részt nem vevő, vagy (még) nem érintett személyhez fűződik.⁵⁶

Mindebből az következik, hogy a bíróságnak, az ügyészségnek és a nyomozó hatóságnak a fenti bizonytalan és változó körülményekre figyelemmel folyamatos nyomon követése szükséges a különleges bánásmódra való jogosultság megállapításának. Ezek a hatóságok a saját egyéni értékelésük elvégzését követően lesznek abban a helyzetben, hogy alkalmazhassanak kíméletet vagy védelmet biztosító intézkedéseket.

A törvény szövegéből megállapítható továbbá, hogy a különleges bánásmód megállapítása történhet hivatalból vagy kérelemre. A hivatalból történő megállapítás kötelezettsége az első kapcsolatba kerüléstől kezdve fennáll. Nem kizárt, hogy a különleges bánásmódot megalapozó körülmények az eljárás későbbi szakaszában, akár a különleges bánásmód korábbi elutasítását követően merüljenek fel.⁵⁷ Kérelemre pedig a sértett vagy egyéb személy bejelentése alapján kezdeményezhető. Ezt követően kezdődik meg a hatóságok általi

⁵⁶ uj.jogtar.hu - [Uj.jogtar.hu](http://uj.jogtar.hu) - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

⁵⁷ uj.jogtar.hu - [Uj.jogtar.hu](http://uj.jogtar.hu) - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

egyéni értékelés, amely során a kérelmező valamennyi, a Be.-ben ugyan nem taxatív, de rögzített körülmény vizsgálatára ki kell terjednie. A megállapítás kizárólag akkor alakszerű, ha a sértett által előterjesztett kérelem elutasításra kerül, mivel ezen határozattal szemben fellebbezésnek van helye, minden más esetben határozati forma nélkül dönt a hatóság.

A Be. rendelkezik ugyanakkor arról is, hogy „a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete, illetve védelme érdekében a különleges bánásmódot megalapozó körülményeknek megfelelő, azokkal arányban álló intézkedést alkalmaz. Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés alkalmazása nem járhat a büntetőeljárásban részt vevő más személy eljárási jogainak sérelmére.”⁵⁸ Mi következik mindezekből? Egy rosszul megválasztott intézkedés nagyban hozzájárulhat az eljárás elhúzódásához, valamint sértheti az eljárás többi résztvevőjének jogait is. Gondolok itt különösen a terhelti jogokra. A későbbiekben láthatjuk majd, hogy egy különleges bánásmóddal érintett személynél, azon belül is egy meghatározott csoportnál, el kell kerülni a terhelttel való találkozást, ám ezzel sérülhet az érintett személy érdekérvényesítési képessége. Éppen ezért, egyfajta biztosítékként, az alapelvek között rögzített tisztességes eljárás követelményének a különleges bánásmód bármely intézményének alkalmazása csak akkor járhat a büntetőeljárásban részt vevő más személy eljárási jogainak korlátozásával, ha azt a Be. kifejezetten lehetővé teszi.⁵⁹

2.2.1.1. A különleges bánásmód kötelező esetei

A Be. a különleges bánásmód kötelező eseteit az Áldozatvédelmi Irányelvben foglaltak alapján szabályozza. Az Áldozatvédelmi Irányelv 23. cikk (2) bekezdés d) pontja kimondja, hogy a „bűnügyi nyomozások során a következő különleges intézkedéseket kell biztosítani a 22. cikk (1) bekezdésével összhangban meghatározott, specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok számára: a) az áldozat kihallgatását az e célra kialakított vagy átalakított helyiségekben végzik a szexuális erőszak, a nemi alapú erőszak és a hozzátartozók közötti erőszak áldozatainak valamennyi kihallgatását – kivéve, ha azt ügyész vagy bíró végzi – az áldozattal azonos nemű személy végzi, ha az áldozat úgy kívánja, feltéve, hogy ez nem veszélyezteti a büntetőeljárást.”⁶⁰ A 22. cikk (4) bekezdése szerint „ezen irányelv alkalmazásában a gyermek áldozatokról a másodlagos és ismételt áldozattá válás, a

⁵⁸ 2017. évi XC. törvény 81. § (4) bekezdés

⁵⁹ uj.jogtar.hu - Uj.jogtar.hu - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

⁶⁰ 2012/29/EU irányelv 23. cikk (2) bekezdés d) pontja

megfélemlítés és a megtorlás kockázata miatti sérülékenyséjük okán vélelmezni kell, hogy specifikus védelmi szükségleteik vannak.”⁶¹ Míg a 24. cikk a gyermek áldozatok védelemhez való jogát rögzíti azáltal, hogy kimondja a meghallgatásukról audiovizuális felvételnek kell készülnie, ügyvéd igénybevételére jogosult és a szülői felügyeleti joggal rendelkező személy és az áldozat közötti érdekellentét miatt speciális képviselőt neveznek ki a gyermek mellé.⁶² A fenti Áldozatvédelmi Irányelv rendelkezéseire figyelemmel mondja ki a Be, hogy különleges bánásmódot igénylő személynek minősül

- a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje,
- a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy. Ez a rendelkezés egyaránt vonatkozik a sértettre és a tanúra is. Az életkort minden esetben az aktuális, az eljárás során fennálló életkornak megfelelően kell figyelembe venni,
- fogyatékos személyek. A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvényben meghatározott fogyatékos személyek is különleges bánásmódot igényelnek. A jogérvényesítést segítő, kíméleti eszközök alkalmazása a szervektől annak érdekében, hogy a fogyatékkal élő személyeket joggyakorolásuk, kötelezettségeik teljesítése során ne érje hátrány.^{63 64}

2.2.1.2. Különleges bánásmód felülvizsgálata

Pontosan azon kötelezettségre figyelemmel, miszerint a hatóságnak a különleges bánásmód megállapítására vonatkozó körülményeket folyamatosan vizsgálnia kell, arról rendelkezik a Be, arról, hogy a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot megszüntetheti, amennyiben a különleges bánásmódot megalapozó körülmények megváltozása folytán a különleges bánásmód feltételei nem állnak fenn.⁶⁵

2.2.2. Különleges bánásmód visszautasítása

Az egyén önrendelkezési jogából eredő lehetősége a különleges bánásmód megállapításának, vagy a más megállapított különleges bánásmód intézkedéseinek visszautasítása. Ugyanakkor ennek is van egy korlátja, méghozzá az, hogy a különleges bánásmódot igénylő személy az egyes eljárási cselekmények elvégzésére, illetve különleges bánásmód körébe tartozó

⁶¹ 2012/29/EU irányelv 22. cikk (4) bekezdés

⁶² 2012/29/EU irányelv 24. cikk

⁶³ 2017. évi XC. törvény 82.§

⁶⁴ uj.jogtar.hu - Uj.jogtar.hu - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

⁶⁵ 2017. évi XC. törvény 84. §

intézkedés alkalmazására vonatkozó kötelező rendelkezéseket nem utasíthatja vissza.⁶⁶ A Be.-ben az alábbi, nem mérlegelhető kötelezettséget, illetve tilalmat tartalmazó rendelkezések találhatók:

- Be. 87. § (1) bekezdés c) pont (gyermeki jogok);
- Be. 87. § (2) bekezdés (műszeres vallomásellenőrzés tilalma);
- Be. 87. § (3) bekezdés és Be. 89. § (3) bekezdés (szembesítésének hozzájárulásához kötöttsége);
- Be. 88. § (1) bekezdés d) pont és Be. 89. § (4) bekezdés b) pont (kép- és hangfelvétel készítésének kötelezettsége);
- Be. 88. § (2) bekezdés (szembesítés tilalma);
- Be. 88. § (3) bekezdés és Be. 89. § (4) bekezdés c) pont (terhelt, védő személyes jelenlétének tilalma);
- Be. 89. § (4) bekezdés d) pont (telekommunikációs eszköz alkalmazásának kötelező végrehajtási formája);
- Be. 89. § (4) bekezdés e) pont (kiküldött vagy megkeresett bíró eljárásának kötelezettsége);
- Be. 89. § (4) bekezdés f) pont (a jelenlévők kérdésfeltevési jogának korlátozása);
- Be. 89. § (4) bekezdés g) pont (nyilvánosság kizárásának kötelezettsége);
- Be. 90. § (3) bekezdés és Be. 92-93. § (különösen védett tanúval kapcsolatos kötelező rendelkezések), Be. 94. § (3) bekezdés (személyi védelem kötelező rendelkezései);
- Be. 95. § (3) bekezdés (Védelmi Program kötelező rendelkezései).⁶⁷

A törvény alapján kizárt a védelmi és kíméleti intézkedések alkalmazása, ha azokat a sértett életkorára figyelemmel állapították meg.

E rendelkezések egyébként teljes mértékben összhangban állnak az Áldozatvédelmi Irányelvben foglaltakkal, amely szintén lehetővé teszi a különleges bánásmód visszautasítását. A későbbiekben részletesen tárgyaljuk a kíméleti és védelmi intézkedések körét, azonban e tárgykörben szükséges utalni arra, hogy amennyiben megfigyeljük a jogszabály szövegét, akkor láthatjuk, ezen intézkedések kizárólag a különleges bánásmódú személyeket illeti meg, ami egyben azt is jelenti, hogy az a sértett, aki visszautasítja ennek megállapítását – kivéve, ha életkorára figyelemmel kötelező – elesik ezen intézkedések alkalmazásától is.

⁶⁶ 2017. évi XC. törvény 83.§

⁶⁷ uj.jogtar.hu - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

2.3. Kíméleti intézkedések

A Be. az intézkedéseket két csoportra bontja, az egyik a kíméleti, a másik a védelmi intézkedések. A most tárgyalt kíméleti intézkedések arra hivatottak, hogy biztosítsák azokat az eljárásjogi garanciákat, amelyek – jelen szakdolgozat szempontjából – hozzájárulnak a gyermek legfőbb érdekéhez, valamint az élethez- és fejlődéshez való jogához. A törvény szövegezéséből kitűnik, hogy ezek az intézkedések sem egy taxatív felsorolásban szerepelnek, ami azt is jelenti, hogy a jogalkalmazó hatóságok nincsenek kötve, ezeket az intézkedéseket akár együttesen is alkalmazhatják, vagy ha felsoroltakhoz képest előnyösebb intézkedést találnak, akkor azt alkalmazzák.

Kíméleti intézkedéseinket külön fogom tárgyalni az alábbi törvényi szempontok figyelembevételével:

- Biztosítja, hogy az érintett személy a különleges bánásmódot megalapozó körülményekből fakadó akadályok ellenére megfelelően gyakorolhassa az e törvényben meghatározott jogait, illetve teljesíthesse kötelezettségeit;
- fokozott körültekintéssel jár el a kapcsolattartás során;
- a büntetőeljárás lefolytatása során fokozott körültekintéssel jár el az érintett személy magánéletének kímélete érdekében;
- fokozott védelemben részesíti az érintett személy különleges bánásmódot megalapozó körülményekkel összefüggő személyes adatait, így különösen az egészségügyi adatait;
- elősegíti, hogy az érintett személy segítő közreműködését vehesse igénybe;
- az eljárási cselekmények tervezése és elvégzése során az érintett személy személyes igényeinek figyelembevételével jár el, és az érintett személy részvételét igénylő egyes eljárási cselekményeket haladéktalanul folytatja le.⁶⁸

Ezen intézkedések célja, hogy az eljáró szervek oly módon készítsék elő, szervezzék, tervezzék, illetve hajtsák végre az eljárást, intézkedéseiket, valamint az egyes eljárási cselekményeket, hogy a különleges bánásmódot igénylő személy kíméletét a lehetséges legnagyobb mértékben biztosítsák, akadályozottságát a lehető legszélesebb körben kompenzálják.⁶⁹

A g) pont szerinti intézkedés esetén a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az érintett személy részvételét igénylő eljárási cselekményt úgy készíti elő, hogy az megismétlés nélkül elvégezhető legyen.⁷⁰ Az intézkedést az az általános elvárás vezérelte, miszerint ésszerű időn

⁶⁸ 2017. évi XC. törvény 85.§ (1) bekezdés a)-f) pont

⁶⁹ uj.jogtar.hu - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

⁷⁰ 2017. évi XC. törvény 85. § (1) bekezdés g) pont

belül kerüljön lefolytatásra az eljárás, lehetőleg az eljárási cselekmény megismétlése nélkül.⁷¹ A tanulmányom elején már kifejtettem, azonban jelen intézkedésnél álláspontom szerint szükséges megismételni, hogy a gyermekek eltérően értelmezik az idő múlását, így különösen hátrányos a fejlődésük szempontjából, ha az átélt traumákat huzamosabb időn keresztül, akár többször is át kell élniük ahelyett, hogy egyszeri vallomásuk megtételét követően a gyógyulásra koncentrálhassanak.

A h) pont értelmében az érintett személy az eljárási cselekmény során, valamint az eljárási cselekmény helyszínén a büntetőeljárásban részt vevő más személlyel szükségtelenül ne találkozzon, különösen, ha a különleges bánásmódot e személyhez fűződő viszonya alapozza meg.⁷² A büntetőeljárásban lefolytatott bizonyítási eljárásban vannak olyan eljárási cselekmények, ahol a sértett és a terhelt találkozhatnak, főleg, amennyiben maga a sértett a bűncselekmény egyetlen tanúja is egyben. Ilyen eset lehet például egy szembesítés vagy egy bírósági tárgyalás – már amennyiben a feltételei fennállnak. Az ilyen szituáció egyrészt a traumatizált sértett állapotát tovább ronthatja, másrészt viszont – amennyiben az elkövetőhöz érzelmi, rokoni szálak fűzik – alakíthatják a vallomását.

Az i) pont szerint az eljárási cselekményt a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az erre szolgáló, vagy arra alkalmassá tett helyiségben végzik el, feltéve, hogy az érintett személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete más módon vagy más intézkedéssel nem biztosítható.⁷³ A 14. életévét be nem töltött különleges bánásmódot igénylő sértetteknel fogok kitérni a gyermek meghallgató szobákra, azonban e körben azt is szükséges rögzíteni, hogy a törvényben meghatározott külön helyiség alatt nem kizárólag a gyermekek igényei alapján kialakított helyiségeket értjük. Ez a jogosultság azokat a sértetteket is megilletik, akik felnőttkorúaknak számítanak.

A j) pont alapján a bíróság, ügyészség és nyomozó hatóság kép- és hangfelvételt készíthet az érintett személy részvételét igénylő eljárási cselekményről, míg a k) pont értelmében telekommunikációs eszköz útján biztosíthatja az érintett személy jelenlétét az eljárási cselekményen.⁷⁴ Ez utóbbi két intézkedés alkalmas arra, hogy biztosítsa az a)-h) pontokban foglalt intézkedéseket.⁷⁵

⁷¹ uj.jogtar.hu - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

⁷² 2017. évi XC. törvény 85. § (1) bekezdés h) pont

⁷³ 2017. évi XC. törvény 85. § (1) bekezdés i) pont

⁷⁴ 2017. évi XC. törvény 85. § (1) bekezdés j)-k) pont

⁷⁵ uj.jogtar.hu - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

2.4. Védelmi intézkedések

Ha tüzetesebben megvizsgáljuk a védelmi intézkedéseket tartalmazó jogszabály szövegezését azt állapíthatjuk meg, hogy ezek már nem jogosultságokat, hanem kötelezettségeket, még hozzá korlátozó kötelezettségeket tartalmaznak, mind a különleges bánásmódot megillető sértett, mind az eljárás egyéb résztvevőivel szemben. Értелеmszerűen ezek az intézkedések elsődlegesen a sértett védelmét hivatottak garantálni.

A védelmi intézkedések alkalmazásának két feltétele van, egyrészt a büntetőeljárásban történő részvételével összefüggésben élete, testi épsége, személyes szabadsága veszélyeztetett legyen, másrészt az e törvény szerinti jogait és kötelezettségeit megfélemlítés és befolyásolás nélkül gyakorolhassa, illetve teljesíthesse.⁷⁶ Itt elégséges, hogy az érintett befolyásolására, megfélemlítésére oly módon kerüljön sor, ami miatt az érintettre tekintettel más személy életét, testi épségét, személyes szabadságát veszélyeztetik, vagy az érintettre tekintettel más személyt (is) megfélemlítenek, befolyásolnak. Álláspontom szerint a vonatkozó normaszöveg helyes értelmezése szerint a fenti megállapítás nem alapítható feltételezésre, annak kizárólag megalapozott és tényszerű megállapításokon kell alapulnia. Amennyiben a fenyegetettség kíméleti intézkedéssel orvosolható, úgy védelmi intézkedés alkalmazásának nincs helye.⁷⁷

Védelmi intézkedések az alábbiak lehetnek:

- Telekommunikációs eszköz alkalmazása esetén a személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságok torzíthatók;
- torzított kép- és hangfelvételtől készülő másolat készítése is a különleges bánásmódot igénylő személy személyazonosságának védelmét biztosítja. Az eredeti, torzításmentes felvételt a hatóságnak zártan kell kezelni;
- a terhelt és védője jelenléti jogának korlátozására a törvény részletszabályainak megfelelően kerülhet sor;
- korlátozhatja az érintett személy részvételével zajló eljárási cselekményen jelen lévő személyek kérdésfeltevési jogát azzal, hogy kérdés feltevésének indítványozását teszi lehetővé;
- mellőzheti a különleges bánásmódot igénylő tanú szembesítését;
- hivatalból is elrendelheti az érintett személy személyes adatainak zárt kezelését;
- kezdeményezheti az érintett személy vonatkozásában személyi védelem elrendelését;
- az érintett személyt különösen védett tanúvá nyilváníthatja, illetve

⁷⁶ 2017. évi XC. törvény 86. § (1) bekezdés

⁷⁷ uj.jogtar.hu - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

- kezdeményezheti az érintett személy Védelmi Programban részvételét.⁷⁸

A terhelt és védő jogainak korlátozása körében szükséges visszautalni a különleges bánásmód általános szabályainál említett azon rendelkezésre, miszerint a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedés alkalmazása nem járhat a büntetőeljárásban részt vevő más személy eljárási jogainak sérelmével. Mit is jelent az ő vonatkozásukban mindez? Azt jelenti, hogy ugyan a jogaik korlátozhatóak, ez azonban visszaélészerű alkalmazást nem eredményezhet, nem jelentheti a védekezéshez való jog indokolatlan korlátozását, ezért a jelenlétük nem zárható ki azokban az esetekben, amikor a különleges bánásmódot igénylő személy jelenléte az eljárási cselekményen nem kötelező. Nem korlátozható a tájékoztatáshoz és megismeréshez való joguk, ahogy a jelenléthez való joguk sem.

2.5. Tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett

A jelen és következő alcímmel elértünk a szakdolgozat leglényegibb pontjához, amikor a nemzetközi előírásokban megfogalmazott gyermeki jogok a leginkább megelevenednek a hazai szabályozásban. A Be. életkor szerint két részre bontja a gyermek, mint sértett jogosultságait a büntetőeljárás keretében. Először rendelkezik a tizennyolcadik, majd utána a tizennegyedik életévét be nem töltött személyekre vonatkozó jogokról. Ezek a paragrafusok igazolják a legjobban, hogy a jogalkotó felismerte és mindent megtett annak érdekében, hogy a gyermekek megkapják azokat a speciális szükségleteiket kielégítő jogokat, amelyeket a nemzetközi előírásaink is magukban foglalnak. E rendelkezések alkalmazása – éppen a gyermek védelme miatt – kötelezőek. Ezek minimumszabályoknak minősülnek, ennél fogva ezektől eltérő és a gyermekek érdekeit szem előtt tartó további intézkedések is alkalmazhatóak.

A tizennyolcadik életévét be nem töltött sértettekre vonatkozó szabályok ismertetésével fogom kezdeni. A Be. szabályai szerint a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény esetén

- lehetőség szerint kép- és hangfelvételt készít,
- elrendelheti, hogy az eljárási cselekményen igazságügyi pszichológus szakértő is jelen legyen, illetve az eljárási cselekményt igazságügyi pszichológus szakértő vagy a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 61. § (2) bekezdésében meghatározott szolgáltatást végző szaktanácsadó közreműködésével hajtja végre,

⁷⁸ 2017. évi XC. törvény 86. § (2) bekezdés a)-i) pont

- a büntetőeljárással összefüggésben biztosítja az Alaptörvényben, az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett gyermek jogairól szóló egyezményben, a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben és más törvényekben megfogalmazott, gyermeket megillető jogok hatékony érvényesülését.⁷⁹

A kép- és hangfelvétel készítése a korábban már kifejtettek szerint azt hivatott biztosítani, hogy a büntetőeljárás a gyermek legkisebb sérelmével járjon és a lehető legrövidebb időn belül befejeződjön, ezzel is elkerülve a gyermek további traumatizálásának lehetőségét. Ennél a korosztálynál ugyan a jogszabályunk még csak lehetőségként veti fel, azonban a tizennegyedik életév alatti sértettek esetében ez már kötelezettséggé alakul át. A büntetőeljárásban előfordulhatnak olyan helyzetek, amikor a terhelt nem ismeri vagy nem emlékszik a sértettre, emiatt nem elégséges pusztán a vallomását rögzíteni, hanem azon – a személyét védve – technikai jellegű torzításokat (kép és hang) eszközölni. Ugyan a sértett vallomása így is teljeskörűen rendelkezésre áll, azonban érdemes elgondolkodni azon, hogy ez a terhelt jogait, így különösen a védekezéshez való jogát mennyiben érinti, hiszen „reális” elvárás a részéről, hogy szembenézhesen a vádlójával. Álláspontom szerint a jogalkotó, amikor meghozta a jogszabályt, a mérleg két oldalára tette a terhelti jogokat és a sértett védelmét célzó intézkedéseket, amely ez utóbbi felé billent, hiszen a sértett biztonsága – amely más jellegű intézkedésekkel nem pótolhatóak – előrébb helyezkedik el, mint a terhelt azon kíváncsi, hogy találkozhat-e a vádlójával, hiszen a sértett vallomása – ha torzítottan is – rendelkezésre áll, és a bíróság pedig, mivel a torzítás rá nem vonatkozik, láthatja a sértett arckifejezéseit, amiből a megfelelő következtetéseket is le tudja vonni.

A szakember jelenléte szintén nemzetközi előírásokban foglalt követelmény, amely alapján olyan személy jelenléte indokolt a gyermek meghallgatásánál, akik megfelelő szakértelemmel és tapasztalattal rendelkeznek. A pszichológus és/vagy szaktanácsadó közreműködésére a könnyebb kommunikáció és a gyermek biztonsági érzetének növelése miatt van szükség. A szakértő segítséget nyújthat abban, hogy a kommunikáció a sértett, illetve tanú életkorának, egyéb személyes jellemzőinek megfelelő módon történjen.⁸⁰

A jogszabály kötelező rendelkezést tartalmaz arra nézve, hogy a tizennyolc év alatti sértett/tanú vallomása műszeres vallomásellenőrzéssel vizsgálható, illetve szembesítése csak hozzájárulásával rendelhető el.⁸¹ A jogszabály ezzel két célt kívánt elérni, egyrészt a

⁷⁹ 2017. évi XC. törvény 87. § (1) bekezdés

⁸⁰ uj.jogtar.hu - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

⁸¹ 2017. évi XC. törvény 87. § (2)-(3) bekezdései

sértettnek ne kelljen ismételt találkozni a terhelttel, másrészt – a műszeres vallomásellenőrzés körében – ne kelljen további megfélemlítésnek és traumának kitenni. Álláspontom szerint a vallomásellenőrzés nagymértékben alkalmas arra, hogy a gyermekben azt a látszatot keltse, a hatóságok megkérdőjelezzék az általa elmondottakat, amely bizalomvesztést és bezárkózást is okozhat a gyermek részéről.

Fontos kiemelni, hogy ha ezeket a kötelező rendelkezéseket a hatóságok megsértik, akkor az eljárási cselekmény eredménye bizonyítékként nem vehető figyelembe.⁸²

2.6. Tizennegyedik életévét be nem töltött sértett

A tizennegyedik életévét be nem töltött sértettnél már nem csak a Be. 88. §-ában foglaltakat, hanem a tizennyolcadik életévét be nem töltött különleges bánásmódban részesülő személyre vonatkozó szabályokat is alkalmazni kell.

A Be. releváns szabályozása értelmében az eljárási cselekmény elvégzésére csak akkor kerülhet sor, ha az attól várható bizonyíték mással nem pótolható.⁸³ Az ilyen fiatal személyek belátási képessége, értelmi és verbális képessége, kifejezőkészség-képessége és a büntetőjogi felelősség hiánya bizonytalanságot hordoznak magukban.⁸⁴ Álláspontom szerint ezen felül pedig a büntetőeljárás lefolyásának és az élmények ismételt átélésének kezelésére egy gyermek nagy valószínűséggel nem vagy nem teljeskörűen képes. Ez a rendelkezés pont olyan esetre vonatkozik, amikor maga a sértett egyben az egyetlen szemtanúja is a történeteknek és a vallomása más bizonyítékkal nem pótolható.

Az irányadó büntetőeljárási szabályok szerint az eljárási cselekményt az erre szolgáló vagy arra alkalmassá tett helyiségben kell elvégezni, feltéve, hogy az érintett személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete más módon vagy más intézkedéssel nem biztosítható.⁸⁵ A 32/2011. (XI.18.) KIM rendelet volt az első olyan jogszabály, amely gyermekmeghallgató szobák kialakításáról rendelkezett a nyomozó hatóságoknál. E kezdeményezéshez csatlakozott az Országos Bírósági Hivatal 2013-ban, amikor létrehozta a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás Munkacsoportját és pályázat útján rendelkezett a bíróságokon gyermekmeghallgató helyiségek kialakításáról.⁸⁶ A jogalkotó úgy

⁸² uj.jogtar.hu - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

⁸³ 2017. évi XC. törvény 88. § (1) bekezdés a) pont

⁸⁴ uj.jogtar.hu - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

⁸⁵ 2017. évi XC. törvény 88. § (1) bekezdés b) pont

⁸⁶ DR. LENCSE Balázs – A kiskorú sértett kihallgatásának és a nyomozási bíró eljárásának jelene, jövője és alternatívája az új büntetőeljárási törvény tükrében (JURA, 2018/1., 302-303. oldal)

határozta meg ezeknek a helyiségeknek a kialakítását, hogy azok a gyermekek számára – életkorukhoz igazodóan – nyugodt és biztonságos környezetet teremtsenek.

A Be. szabályai szerint a nyomozás során az eljárási cselekményt minden alkalommal ugyanannak a személynek kell végeznie.⁸⁷ Ennek indoka abban keresendő, hogy a gyermek sokkal könnyebben nyílik meg, ha egy olyan személy folytatja le az eljárási cselekményt, akit már ismer. Ha megvizsgáljuk a jogszabályhelyet, láthatjuk, hogy ez kizárólag a nyomozó hatóságra ró kötelezettséget.

A tizennegyedik év alatti sértetteket érintő eljárási cselekményekről, ahogy korábban már utaltam rá, kötelező kép- és hangfelvétel készítése.⁸⁸ Ennek elmaradása önmagában nem érinti az eljárási cselekmény eredményének bizonyítékként történő felhasználását, tekintettel arra, hogy a felvétel készítése elsősorban az érintett kíméletét szolgáló eszköz.⁸⁹

A törvény egyértelmű tilalmat állít fel, amikor azt mondja ki, ilyen személy szembesítése még hozzájárulásával sem rendelhető el.⁹⁰ Ahogy azzal is, hogy rögzíti, a tizennegyedik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény helyszínén a terhelt és a védő személyesen nem lehet jelen.⁹¹ A Be. azt mondja ki, személyesen nem lehet jelen, amely egyben azt is jelenti, hogy telekommunikációs eszköz útján igen, ez esetben a sértett védelme érdekében további intézkedések alkalmazhatóak, mint például az, hogy őt kizárólag a bíró láthassa vagy kép- és hangtorzítás alkalmazására kerüljön sor.

2.7. A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények sértettjei tekintetében alkalmazandó különös intézkedések

A jelen speciális szükségletű sértettek kapcsán kizárólag azokat a rendelkezéseket kívánom részletezni, amelyek a korábbiak során még nem kerültek elemzésre. Az egyik ilyen rendelkezés értelmében a sértett kihallgatását csak a vele azonos nemű személy végezheti, illetve a sértett jelenlétével zajló más eljárási cselekményen az eljáró nyomozó hatóság részéről a sértettel azonos nemű személynek is jelen kell lennie.⁹² Ez a rendelkezés is a sértett kíméletét hivatott megteremteni azáltal, hogy vele azonos nemű személy végzi el a kihallgatását. A szexuális jellegű bűncselekmények nagy százalékát ellenkező nemű személy követi el, így ezzel

⁸⁷ 2017. évi XC. törvény 88. § (1) bekezdés c) pont

⁸⁸ 2017. évi XC. törvény 88. § (1) bekezdés d) pont

⁸⁹ uj.jogtar.hu - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

⁹⁰ 2017. évi XC. törvény 88. § (2) bekezdés

⁹¹ 2017. évi XC. törvény 88. § (3) bekezdés

⁹² 2017. évi XC. törvény 89. § (1) bekezdés a) pont

a rendelkezéssel az átélt trauma sem mélyül tovább, mivel az elkövetővel azonos nemű nem tudja kihallgatni a sértettet, ezzel is erősítve a bizalmat. Ugyanakkor e szabály alkalmazása nem járhat a nyomozás érdekeinek sérelmével. Például, ha a sértett soron kívüli meghallgatása válik szükségessé a bűncselekmény felderítése érdekében, akkor az nem függhet a kihallgatást végző személy nemétől.⁹³ A jogszabály ugyanakkor ezt a kötelezettséget kizárólag a nyomozó hatóságra telepíti, így a bíróságra nem. A magam részéről nem értek egyet LENCSE BALÁZS azon megállapításával, miszerint helyénvaló, hogy e kötelezettség csak a nyomozó hatóságot érinti.⁹⁴ A sértettet a kímélet joga az eljárás teljes szakaszában megilleti, nem pusztán a nyomozás során. Ebből következően álláspontom szerint, e körben, nem lehet a bíróság ügyelosztási rendjére hivatkozni, mivel jelen bűncselekmények száma nem okoz olyan mértékű szignálási problémát, amelyet egy igazgatási vezető ne tudna kezelni például: átcsoportosítások útján. Azt pedig külön szeretném hangsúlyozni, hogy a sértett jogait nem nyomhatják el a bíróságok igazgatási vagy adminisztratív feladatai.

Nem tekinthető elkerülhetetlen esetnek, ha a követelmények az eljárás eredményességét nem veszélyeztető módon egy későbbi időpontban vagy megfelelő előkészítést követően biztosíthatók.⁹⁵

Abban az esetben, ha a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértette a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, a jogalkotó kötelezettségként fogalmazza meg a terhelt és védő személyes jelenlétének kizárását, továbbá kérdésfeltevési joguk korlátozottságát azáltal, hogy csak kérdés feltevését indítványozhatják.

2.8. A Barnahus modell

Az első Barnahus Izlandon jött létre 1998-ban, alapul véve egy Amerikában működő modellt.⁹⁶ A megalakulásának oka arra vezethető vissza, hogy a gyermekekkel szemben elkövetett szexuális bántalmazásokkal összefüggő esetek csupán csekély számban jutottak el a bíróságra. Ennek egyik okaként a gyermekvédelmi szervek és a hatóságok közötti nem megfelelő kommunikációt jelölték meg.⁹⁷ A modell legfontosabb kritériumai:

- A gyermek kihallgatása bizonyítékon alapuló, nemzetközi protokoll alapján történik;

⁹³ DR. LENCSE Balázs: A büntetőeljárás törvény egyes sértettekre vonatkozó rendelkezéseinek módosítása az Európai Unió áldozatvédelmi irányelvének tükrében (BSZ, 2016/1-2.,59-60. o.)

⁹⁴ DR. LENCSE Balázs: A büntetőeljárás törvény egyes sértettekre vonatkozó rendelkezéseinek módosítása az Európai Unió áldozatvédelmi irányelvének tükrében (BSZ, 2016/1-2.,59-60. o.)

⁹⁵ uj.jogtar.hu - Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez - Főszerkesztő: POLT Péter

⁹⁶ <https://barnahus.hu/ez-a-barnahus/az-izlandi-modell/> (letöltés: 2022. március 13.)

⁹⁷ DR. LENCSE Balázs – A kiskorú sértett kihallgatásának és a nyomozási bíró eljárásának jelene, jövője és alternatívája az új büntetőeljárás törvény tükrében (JURA, 2018/1., 307-308. oldal)

- a gyermek vallomásának bizonyító erejét megfelelő intézkedésekkel biztosítják, a szabályszerű eljárás elvének megfelelően. A célja megakadályozni, hogy a gyermeknek a bírósági eljárás során meg kelljen ismételnie a vallomását;
- az igazságügyi nyomozás céljából elvégzett egészségügyi értékelés, valamint a gyermek fizikai jólétének és felépülését biztosító körülmények rendelkezésre állnak;
- a gyermek traumájára adott pszichológiai segítségnyújtás, valamint a rövid távú terápiás szolgáltatás hozzáférhető;
- az áldozat és testvérei számára szükséges védelem felmérése megtörténik és az utánpótlás biztosítva van.⁹⁸

A Barnahus akként működik, hogy szexuális bántalmazás esetén, a feljelentés megtétele után a rendőrség kirendeli az igazságügyi pszichológus szakértőt, aki Barnahus-módszerrel a szolgálatnál végezi el a szakértői vizsgálatát. Elsődlegesen a szakértő tanulmányozza az ügy összes anyagát, majd egy előkészítő ülést tart, ahol a nyomozó és a gyermeket ismerő jelzőrendszeri tagok is jelen vannak. Ezt követően a Barnahus házban, egy gyermekbarát környezetben kerül kihallgatásra a gyermek a rendőr által. Eközben a monitoring szobában ül az ügyben kirendelt igazságügyi szakértő és figyeli a kihallgatás menetét. A szünetekben a szakértő és a rendőr egyeztetnek arról, hogy mivel lehet a gyermek kikérdezése minél kevésbé traumatikus. Amennyiben a kihallgatás eredményre vezetett, és rendelkezésre áll a vallomás, azt követően kerül sor a szakértői vizsgálatra, amikor már csak a kötelező pszichológiai tesztek veszik fel a gyermekkel, valamint a heteroanamnézist a törvényes képviselővel. Amennyiben a bántalmazás beigazolódik, akkor azonnali, maximum négy alkalmas traumafókuszú terápiában részesül a gyermek, ha a lakóhelye maximum 50 kilométeres távolságban van. E terápia célja, hogy a meghallgatás és a kivizsgálás miatt keletkezett feszültség csökkentésre kerüljön. Mindezt pedig kép- és hangrögzítés útján kerül megőrzésre és a szakvélemény mellékletét képezi.⁹⁹

Barnahus szolgáltatás immáron Szombathelyen kívül Budapesten is elérhető.

Összegzés

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a hazai szabályozás maximálisan próbál eleget tenni a nemzetközi előírásokban foglalt kötelezettségeknek és javaslatoknak. A probléma ugyanakkor nem a jogalkotásban, hanem a jogalkalmazásban keresendő. A büntetőeljárásról

⁹⁸ <https://barnahus.hu/ez-a-barnahus/az-izlandi-modell/> (letöltés: 2022. március 13.)

⁹⁹ <https://barnahus.hu/ez-a-barnahus/az-izlandi-modell/> (letöltés: 2022. március 13.)

szóló törvényünk ugyanis – szinte – teljeskörűen rendelkezik az alkalmazandó eljárásokról és intézkedésekről, azonban ezek a gyakorlatban – sajnálatos módon – nem vagy nem teljeskörűen jelennek meg. A világ fejlődésével együtt a gyermeki jogok is lassan teret nyernek, és a jogalkotókon túl a jogalkalmazókban is felismerésre kerül az, hogy a gyermekeknek speciális szükségleteik vannak. Ugyanakkor véleményem szerint a büntető igazságszolgáltatásban ez a gyermekközpontúság inkább a terhelti oldalon összpontosul, ebből következően háttérbe szorulnak a sértetti jogok.

A legnagyobb problémát mégis inkább abban látom, hogy nem a megfelelő szakértelemmel, képzettséggel és továbbképzéssel rendelkező szakemberek járnak el ezekben az ügyekben. A Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás Munkacsoportjának álláspontjával szemben én nem abban látom a megoldást, hogy külön fiataalkorúak bíróságát hozzanak létre, hanem abban, hogy a gyermekek ügyeiben kizárólag megfelelő képzettséggel rendelkező szakemberek (bírák, ügyészek, nyomozó hatóság tagjai) jár hassanak el. Azonban önmagában a képzettség még nem jelenti azt, hogy ezek a személyek személyiségüket tekintve alkalmasak lennének gyermekek ügyeiben eljárni, ezért álláspontom szerint folyamatos érzékenyítő képzés is szükséges ahhoz, hogy tudják, hogyan kell egy gyermek sértettel viselkedni, egy olyan helyzetben, ami számára ismételt traumákhoz vezethet. Ha egy ilyen szakértői hálózat rendelkezésre állna az igazságszolgáltatásban, akkor álláspontom szerint a jogszabályainkban meghatározottak is maradéktalanul teljesülnének a gyakorlatban.

Irodalomjegyzék

1. DR. VASKUTI ANDRÁS – Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 2005,
2. SZEIBERT ORSOLYA: Családi jog, Budapest, 2012, ELTE Eötvös Kiadó,
3. SÁRI JÁNOS – SOMODY BERNADETTE: Alapjogok Alkotmánytan II. 4. átdolgozott kiadás, Budapest, 2008, Osiris Kiadó.
4. Átfogó Kommentár (General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration),
5. Egyesült Nemzetek Gyermeklapja (2007) – Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásához,
6. Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez – főszerkesztő: POLT Péter
7. DR. LENCSE Balázs – A kiskorú sértett kihallgatásának és a nyomozási bíró eljárásának jelene, jövője és alternatívája az új büntetőeljárási törvény tükrében (JURA, 2018/1.),
8. DR. LENCSE Balázs – A sértetti jog- és érdekvédelem a terhelt szabadon bocsátása esetén, különös figyelemmel a nyomozási bíró eljárására (BSZ, 2019/2.),
9. DR. LENCSE Balázs: A büntetőeljárási törvény egyes sértettekre vonatkozó rendelkezéseinek módosítása az Európai Unió áldozatvédelmi irányelvének tükrében (BSZ, 2016/1-2.)
10. Gyermekjogi Egyezmény (1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről)
11. Lanzarote Egyezmény (2015. évi XCII. törvény az Európa Tanácsnak a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről szóló Egyezménye kihirdetéséről, valamint ezzel összefüggésben egyes törvények módosításáról),
12. A bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2012/29/EU Irányelv,
13. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény,
14. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény,
15. OBH Gyermek-központú igazságszolgáltatás bírósági koncepciója (2012)
16. <https://birosag.hu/obh/hatarozat/97sz2021-xii-9-obhe-hatarozat-2022-evi-kozponti-oktatasi-tervrol>

17. <https://rm.coe.int/hu-strategy-in-a-nutshell-gyermekjogi-strategia-diohejban-2017/1680931c7a>
18. <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>
19. https://www.ksh.hu/stadat_files/iga/hu/iga0005.html
20. <https://barnahus.hu/ez-a-barnahus/az-izlandi-modell/>